

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

UVÁDĚNÍ DÍTĚTE DO SLAVENÍ MŠE SVATÉ V RÁMCI REFLEXE PŘÍPRAV NA PRVNÍ SVATÉ PŘIJÍMÁNÍ

Vedoucí práce: doc. Michal Kaplánek, Th.D.

Autor práce: Marie Zrzavá
Studijní obor: Pastorační asistence
Forma studia: Kombinovaná
Ročník: III. (VI.)

2010

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

25. března 2010

Velice děkuji vedoucímu diplomové práce doc. Michalu Kaplánkovi, Th.D. za rady, připomínky, metodické vedení a čas, který mi věnoval při psaní této práce. Děkuji také za ochotu, vstřícnost, trpělivost a pochopení.

OBSAH

ÚVOD	6
1 VÝCHOVA DÍTĚTE	9
2 SPECIFIKA KŘESŤANSKÉ VÝCHOVY	10
2.1 Otevřenost vychovatele i vychovávaného	11
2.2 Systematická formace, obsah	11
2.3 Rozvoj víry	11
2.4 Důvěra, vděčnost, odevzdanost	12
2.5 Rodina	12
2.6 Zapojení do života církve	13
3 EFEKTIVNOST VÝCHOVY	13
3.1 Na základě výchovných podmínek	14
3.2 Na základě definování předmětu pedagogiky	14
3.3 Neúspěch a možná frustrace vychovatele	14
4 VÝUKA NÁBOŽENSTVÍ A KATECHEZE	15
4.1 Podstata výuky náboženství	16
4.2 Podstata katecheze	16
4.3 Formy katecheze	18
4.4 Iniciační katecheze	19
5 CHARAKTERISTIKA DÍTĚTE	19
5.1 Tělesný a motorický vývoj	21
5.2 Sociální vývoj	21
5.3 Psychický vývoj	22
5.4 Kognitivní vývoj, učení	23
5.5 Morální vývoj	23
5.6 Výchova ve víře a potřeba katecheze	24
5.7 Symboly, hudba a další viditelná znamení a projevy	25
6 ZÁKLADNÍ VYMEZENÍ POJMU LITURGIE	26
6.1 Objasnění podstaty liturgie	27
6.2 Martyria, leitúrgia, diakonia in koinónia	30
6.3 Liturgie jako tajemství	31

7	NOSITELÉ LITURGIE	33
7.1	Kristus – velekněz a prostředník	33
7.2	Nositelé úřadu	34
7.3	Spolunositelé bohoslužby	34
8	SLAVENÍ LITURGICKÝCH SLAVNOSTÍ	36
8.1	Místo liturgie v životě obce.....	36
8.2	Liturgie jako komunikační proces.....	38
8.3	Srozumitelnost liturgie pro člověka	41
8.4	Liturgická hudba a zpěv	43
8.5	Činná účast věřících na liturgii.....	44
8.6	Radost plynoucí z liturgie	45
9	KRITÉRIA, KTERÁ BY MĚLA RESPEKTOVAT PŘÍPRAVA NA PRVNÍ SVATÉ PŘIJÍMÁNÍ DĚTÍ	46
9.1	Rozlišení výuky náboženství od katecheze	47
9.2	Příprava ve spolupráci s rodinou a farností	49
9.3	Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.	50
10	REFLEXE MATERIÁLŮ ZAMĚŘENÝCH NA PRVNÍ SVATÉ PŘIJÍMÁNÍ	51
10.1	Program „Bůh k nám přichází“	53
10.2	Program „Dnes budu Tvým hostem“	57
10.3	„Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání“	63
10.4	Materiál „Tajemství chleba“	64
10.5	Materiál „Jsme tvé děti, Pane Ježíši“	66
10.6	Materiál „Příprava na první svaté přijímání“	67
10.7	Materiál „Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání“.....	68
10.8	Materiál „Chléb života“	70
10.9	Materiál „Pozvání na hostinu“	71
10.10	Materiál „Bůh mě pozval“.....	72
10.11	Materiál „Přijď, Pane Ježíši!“	72
10.12	Materiál „Pojďte za mnou“	73
	ZÁVĚR	76
	Seznam literatury	78
	Seznam příloh.....	83
	Přílohy	84

ÚVOD

Tajemství je ústřední motiv křesťanské víry. Člověk se snaží tomuto tajemství přiblížit a co možná nejvíce ho pochopit. Přitom si však musí být stále vědom toho, že je to především Bůh sám, který nás seznamuje s tímto tajemstvím. Bůh, který se z velké lásky k nám nechává poznat skrze své dílo a skrze Krista.

Člověk si musí uvědomit, že toto poznávání křesťanského tajemství není možné pouze skrze výuku a získání určité sumy vědomostí. „Křesťanské tajemství nelze vyučovat ani se mu nelze učit. To, co je možné, je být do něj uváděn.“¹

Před několika lety jsem se podílela na vedení příprav na první svaté přijímání dětí ze třetích tříd základní školy. Během jednotlivých setkání jsem si tuto pravdu, že děti mohou být do tajemství víry pouze citlivě uváděny (a ne „zaškolovány“), postupně uvědomovala. K tomu, aby si vytvořily k farnosti, ke společenství a k víře vůbec pevný vztah a ze svátostí začaly žít, totiž nestačí z paměti odříkat dané „poučky“ či pravdy víry. Je třeba v dětech probouzet něco mnohem hlubšího. Je důležité, aby dostávaly adekvátní vysvětlení k tomu, co se děje nebo se dělo, ale zároveň aby měly možnost toto křesťanské tajemství prožívat a plně zakoušet.

Téma této diplomové práce „*Uvádění dítěte do slavení mše svaté v rámci reflexe příprav na první svaté přijímání*“ by o tom mělo blíže vypovídat. Vycházím z předpokladu, že nejpozději v den prvního svatého přijímání, kdy děti společně a v plnosti slaví svátost eucharistie, by měly být (samozřejmě dle svých možností a dispozic) schopny vstoupit do tohoto tajemství a postupně je začít sami odkrývat.

Cílem práce je stručná reflexe dvanácti dostupných materiálů, které jsou používány v rámci příprav na první svaté přijímání dětí mladšího školního věku. Jedná se jak o celorepublikově používané programy (těm je samozřejmě věnována největší pozornost), tak o ty, které jsou používány oblastně nebo příležitostně.

¹ *Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference*, str. 18.

Materiály jsou posuzovány ze tří základních hledisek. Prvním z nich je rozlišení, zda se jedná o výuku náboženství, nebo katechetický materiál. Druhým posuzovaným faktorem je předpokládaná spolupráce s rodiči, s rodinami či s farností. Třetím hlediskem, jež by mělo vyplývat z předchozích, je aktivní a vědomá účast dětí na mši svaté, popř. způsob, jak jsou děti ke slavení připravovány a do tohoto tajemství uváděny.

Tato práce se skládá ze tří tematických částí, jimž odpovídá i používaná literatura. První oblast se věnuje pedagogickým a psychologickým předpokladům. Nejdříve je ve stručnosti charakterizována výchova, přičemž se zaměřuji hlavně na specifika křesťanské výchovy. Dále jsem jako navazující kapitolu zařadila krátký výtah o efektivnosti výchovy, protože na základě zkušeností mnoha katechetů vnímám tuto oblast jako velmi citlivou a důležitou jak vzhledem k dětem, tak i ke katechetům či vychovatelům samotným. Poté pokračuji krátkou definicí a rozlišením výuky náboženství a katecheze, zvláště její iniciační formy. Poslední kapitolu v této části tvoří charakteristika dětí mladšího školního věku, na něž jsou programy zaměřeny.

Druhá oblast se věnuje liturgickým tématům. Nejprve je charakterizováno a popsáno základní vymezení pojmu liturgie, s jeho nositeli a možnostmi slavení liturgických slavností. V popisu je dán záměrně velký důraz na šíři spektra, které v sobě liturgie ukrývá. Není opomenuto ani téma tajemství liturgie, jež má upozornit na skutečnost, že ji není možné ve stručnosti popsat, ale že je třeba systematického uvádění. Teprve poté člověk může zažívat opravdovou radost plynoucí z vědomého slavení liturgie.

Třetí oblast je již zaměřena prakticky. V první řadě jsou vyzdvižena kritéria, která by měla příprava na první svaté přijímání respektovat. Daná hlediska vyplývají z teoretické části a v následující kapitole jsou krátce shrnuta, případně doplněna. Na tento oddíl navazuje konkrétní reflexe materiálů používaných ve farnostech při přípravách dětí na první svaté přijímání.

Hlavním záměrem této práce je shromáždit všechny dostupné materiály, které se používají při přípravách dětí na první svaté přijímání. K tomu je třeba se vší skromností poznamenat, že se jistě nejedná o všechny materiály a publikace,

jež se běžně v praxi (ve farnostech) užívají. Z vlastní zkušenosti vím, že jsou také takoví kněží a katechetky, kteří se pokoušejí o vlastní přístup, ale své podklady nikde nezveřejnili a využívají je pouze pro vlastní potřebu.

V textu se tedy snažím postřehnout oficiálně vydané materiály z určených kritérií. Smyslem práce rozhodně není všechny dostupné materiály přehnaně nebo zbytečně zkritizovat, protože taková cesta nikam nevede. Mojí snahou je spíše na jednotlivých publikacích vyzvednout jejich konkrétní klady a možný přínos.

1 Výchova dítěte

Každé dítě se narodí jako velmi vnímavá a citlivá osobnost. Je psychicky i fyzicky připravená, aby mohla být postupně obohacována a formována, čili mohlo na ni být pozitivně (či necitlivě) výchovně působeno. Toto je možné říci proto, že vycházíme z předpokladu, že je lidské srdce tvárné. „Každý člověk je schopný do určité míry napodobovat, přizpůsobovat se, naplňovat svoji přirozenou zvědavost a touhu po poznání. (...) Teprve výchovou se člověk stává schopným žít podle přirozeného předpokladu, čímž se naplňuje individuální význam výchovy, který spatřujeme v úsilí o osobní rozvoj, prospěch a uplatnění jedince.“²

Výchova je definována jako „záměrné a cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti a má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.“³

Záměrnost a cílevědomost znamená, že je třeba mít dopředu promyšlený cíl, který vychovatel (ať již se jedná o pedagoga či katechetu) během svého působení sleduje. V tomto konkrétním případě, zaměřujícím se na přípravu dětí na první svaté přijímání, je možné specifikovat záměr a cíl jako postupné uvádění dítěte k plnosti křesťanského života. Je to uvádění jak do osobního vztahu s Ježíšem Kristem, tak také do společenství církve. Cílem⁴ by však nemělo být pouze uvádění, ale i následné posilování tohoto křesťanského společenství, ve kterém by měl každý růst v lásce k Bohu a k bližním a vyznačovat se stálou otevřeností světu v hlásání evangelia.

Aby bylo možné rozvinout celou osobnost dítěte a „otevřít“ v něm celý jeho potenciál, je třeba zaměřit se na *všestranné formování osobnosti* dítěte.

Adaptace (přizpůsobení se něčemu) znamená orientovat se na potřeby současnosti, současné společnosti. Je důležité připravit jedince tak, aby byl

² Grecmanová, H., Holoušová, D., Urbanovská, E. *Obecná pedagogika I*, str. 42.

³ Tamtéž, str. 50.

⁴ Podrobněji viz kapitola o katechezi, zvláště o její iniciační formě.

dostatečně vybaven a sám schopen vynakládat snahu „stávat se“ dospělým křesťanem, tedy pravdivým svědkem Kristova poselství – a to samozřejmě s ohledem na věk a prostředí, ve kterém se právě nachází, a zároveň i s ohledem na možnosti dítěte, jimiž právě disponuje.

Dalším momentem vycházejícím z definice výchovy je její *anticipační charakter* (čili předjímání budoucnosti).

Je důležité učit děti přizpůsobovat se, učit je řešit nové situace a směřovat k celoživotní sebevýchově, tzn. zaměřit se také na *permanentní charakter* výchovy. Vychovávaný by se postupně měl stávat sám sobě vychovatelem. Měl by se učit zhodnocovat své chování, výsledky, porovnávat možnost atd. a sebevědomě a sebekriticky je vyhodnocovat.

2 Specifika křesťanské výchovy

Každý člověk si klade a řeší základní existenciální otázky typu: kam směřuje můj život; proč žiji; jak mám žít správně apod. Každý si potřebuje odpovědět na tyto otázky, vybudovat vnitřní stabilitu, zaplnit prázdnotu a najít smysl svého života, který by mu dával potřebné naplnění.

Podle křesťanského učení dává člověku vnitřní svobodu a radost evangelium. Na této spáse člověka se podílí Bůh, který mu daruje víru. Pravdivou lidskou odpovědí na toto Boží oslovení či (za)volání, by pak mělo být „nové“ uchopení vlastního života, jež dává Kristus. To se ale nikdy nemůže dít v izolaci, ale ve společenství s druhými a prostřednictvím svědectví vlastního života a hlásání Ježíšova poselství o uzdravujícím Božím působení.

Proto „když křesťané vychovávají, vychovávají z víry (víra jako motiv výchovy) a ve víře (víra jako smyslový horizont výchovy). Jsou to lidé, kteří znají svou povinnost vychovávat ve smyslu nadějně perspektivy poselství Božího království. Cílem jejich jednání je sebeuskutečnění člověka, to je vývoj a uskutečnění všech možností k bohatému a naplněnému životu.“⁵

⁵ Smahel, R. *Důležité prvky katecheze* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta [cit. 2010-02-13]. Dostupné na WWW:

2.1. Otevřenost vychovatele i vychovávaného

Vychovatel či katecheta se má snažit, aby byl skutečným nástrojem Božím, doprovázejícím druhého na cestě víry. Má brát vychovávaného jako originál Boží lásky a věnovat mu tomu odpovídající maximální péči. Má být otevřený k duchovním hodnotám, které jsou velkým darem Božím, a zároveň vést k otevřenosti také svého svěřence. Také si musí být vědom toho, že se nikdy nesmí stát suverénním a autoritativním vedoucím.

2.2. Systematická formace, obsah

„Podle pevné tradice je tato etapa života (mladší školní věk) obdobím, v němž se obvykle uskutečňuje uvedení do křesťanství, započaté křtem. Přijímáním svátostí se směřuje k první organické formaci víry dítěte a k jeho uvedení do života církve.“⁶

To znamená předávat křesťanské učení plynule a soustavně takovým způsobem, který přispívá k poznání, pomáhá a povzbuzuje v orientaci ve víře, motivuje, podporuje „schopnost porozumět výrazovým formám církevního života, schopnost vyrovnat se s výpověďmi a požadavky biblické zvěsti a křesťanské víry, znalost stěžejních bodů církevní historie“⁷, zprostředkovává pomoc k vlastnímu zodpovědnému rozhodnutí k víře, a tím vším uvádí do plnosti křesťanského života.

2.3. Rozvoj víry

„Až bychom všichni dosáhli jednoty víry a poznání Syna Božího, a tak dorostli zralého lidství, měřeno mírou Kristovy plnosti. Pak už nebudeme nedospělí, nebudeme zmítáni a unášeni závanem kdejakého učení - lidskou falší, chytráctvím a lstivým sváděním k bludu“ (Ef 4,13-14).

Cílem rozvoje víry je proměnění křesťana do Kristovy podoby, což v sobě zahrnuje postupné zrání celé jeho osobnosti a projevuje se ve všech životních situacích jedince. Toto duchovní zrání „se týká ducha, myšlení, srdce, emocí

<<http://www.upol.cz/fakulty/cmtf/struktura/katedry-a-pracoviste/katedra-krestanske-vychovy/pedagogicka-cinnost/>>.

⁶ *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 178.

⁷ Muchová, L. *Cíle a cesty*, str. 44.

i těla. Jeho realizace je spjata s duchovní praxí, zejména s modlitbou, čtením Písma, tichem, samotou, službou a bohoslužbou.“⁸

Je důležité uvědomit si, že tak, jak se během života mění kvalita osobní víry, jsou také obsahy víry přijímány různě. Úroveň víry, její „kvalita“ (či jednotlivá stádia, ve kterých se jedinec momentálně nalézá) nesmí být nikdy používána k hodnocení nebo srovnávání, ale jejich znalost má sloužit především pro vychovatele (kněze a katechety). Díky tomu pak mohou zodpovědní snáze rozeznat případné příčiny pochybností či různých tápání. Také jim to může pomoci při vedení jednotlivce, příp. celého společenství.

2.4. Důvěra, vděčnost, odevzdanost

Důležitým prvkem křesťanské výchovy je důvěra. Kdo je schopen oné bazální důvěry, umí se Bohu otevřeněji oddat. Proto je potřeba, aby se děti naučily důvěřovat – a to nejen rodičům, lidem okolo sebe, ale samozřejmě i Bohu. Tím získají základ víry, který se bude moci naplno projevat v jejich praktickém životě a jejich křesťanství pak nebude pouze „nedělní“, ale povede k bohatému a naplněnému životu. Současně s důvěrou je třeba učit děti vděčnosti, odevzdanosti, vzývání a následné radosti ze společenství s Bohem, neboť rozvíjením těchto lidských schopností je tvořen antropologický základ života víry.⁹

Důvěra v Boží dobrotu, jeho lásku a odpuštění jsou zdrojem, ze kterého může slabý člověk čerpat nejen ve svých zklamáních a poklescích. Bez získání této obecné důvěry se pak mladí dostávají do nejistoty, jsou dezorientovaní, labilní a často rezignovaní.

2.5. Rodina

Nezastupitelnou roli v křesťanské výchově hraje také rodina. „Rodinná katecheze je v jistém smyslu nenahraditelná, jednak proto, že se děje v prostředí

⁸ Volný, V. *Problematika teorií spirituálního vývoje a rozvoje víry* [online]. Olomouc: Univerzita Palackého, Cyrilometodějská teologická fakulta [cit. 2010-02-13]. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz/fakulty/cmtf/struktura/katedry-a-pracoviste/katedra-krestanske-vychovy/pedagogicka-cinnost/>>.

⁹ *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 178.

pozitivním, kde se dítě cítí přijímáno, jednak díky přitažlivému příkladu dospělých, jednak vzhledem k prvnímu probouzení smyslu pro praktický život z víry.“¹⁰ Z tohoto pak vyplývá nutnost a trvalá potřeba spolupráce kněží, katechetů a rodičů.

V dnešní době je však stále více dětí, kterým se náboženská podpora v rodině nedostává. Tyto děti pak vyžadují zvláštní péči křesťanského společenství, které by se jich mělo velkoryse ujmout, snažit se o dialog s jejich rodinami a poskytovat jim odbornou realistickou doplňující službu.¹¹

2.6. Zapojení do života církve

V obecné definici výchovy je poukázáno, že musí jít o všestranné formování osobnosti. Vztáhneme-li to na křesťanskou výchovu, jde nejen o náboženské vzdělávání, ale také (a spíše) o „osvojování si křesťanského života v jeho celistvosti. Proto je vnitřně a úzce spojena s veškerou liturgickou a svátostnou činností církve, která se děje ve společenství. Přirozeným a přímo výsadním místem katecheze je farnost. Uvnitř tohoto společenství existuje vzhledem ke katechezi rozličnost služeb a úkolů, uskutečňovaných buď jednotlivci, nebo skupinami.“¹²

Doba přípravy na první svaté přijímání je příležitostí k uvědomění si, že tato doba katecheze představuje čas, který je zvláště vhodný k zapojení jedince do života farnosti, stejně tak jako zapojení farnosti do přípravy. Jsou to rozhodující chvíle pro budoucnost víry jedince.¹³

3 Efektivnost výchovy

V předchozích kapitolách je ve stručnosti v několika bodech definováno, v jakém rozsahu a s jakými specifiky je třeba rozumět obecnému pojmu výchova,

¹⁰ *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 178.

¹¹ Srov. tamtéž, čl. 180.

¹² Dřímál, L. *Katecheze jako úkol celé farnosti* [online]. Praha: Česká biskupská konference, Katechetická sekce [cit. 2010-02-15]. Dostupné na WWW: <<http://katechet.cirkev.cz/program-ii-vkk.html>>.

¹³ Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 178.

resp. křesťanská výchova. K tomu je však nutné doplnit, že samotné výchovné působení ovlivňuje velmi mnoho různých faktorů a vlivů.

3.1. Na základě výchovných podmínek

Někteří autoři rozlišují tyto výchovné podmínky na **vnitřní a vnější**. Z těch vnitřních podmínek jsou to zejména charakterové vlastnosti, intelekt, hodnotový žebříček, dále dědičná zátěž či zdravotní stav jedince. Z vnějších podmínek je to především sociální či přírodní prostředí člověka.

3.2. Na základě definování předmětu pedagogiky

Činitele, kteří značným způsobem ovlivňují efektivnost výchovy (a do jisté míry vycházejí z výchovných podmínek), můžeme pojmenovat také na základě charakteristiky předmětu pedagogiky. Toto rozdělení uvádím proto, protože se mi jeví, že vzhledem k zaměření práce – reflexe přípravy na první svaté přijímání – je zřejmější, co vše výchovný (vzdělávací, katechetický) proces ovlivňuje.

V prvním bodě lze zmínit jak osobnost vychovatele (katechety, kněze), tak vychovávaného (žáka, dítě, které se připravuje na přijetí svátostí) a jejich vzájemný vztah. Druhým faktorem je obsah, který je předáván a různým způsobem přijímán. A posledním činitelem jsou podmínky výchovy, tedy něco, s čím musí vychovatel počítat. Musí si být také neustále vědom toho, že víra je milost, nezasloužený dar a že některé činitele či podmínky ovlivnit může a některé ne.

3.3. Neúspěch a možná frustrace vychovatele

Vychovatel (katecheta) má svým působením především svědčit o tom, co sám přijal (srov. 1 Kor 15,3). Musí být důvěryhodným a poctivým „dělníkem na vinici Páně“, ale zároveň si musí být vědom toho, že vliv, který má na vychovávaného, je pouze jedním z mnoha vlivů. A rozhodnutí o tom, jaký život a jaký směr si vychovávaný zvolí, je pouze na něm. Pouze on se musí časem rozhodnout pro život naplněný vírou nebo proti víře, život v křesťanství nebo mimo něj.

Katecheté někdy propadají skepsi, či dokonce frustraci ze svého „neúspěšného“ působení, anebo jsou v pokušení manipulovat. Nemohou se srovnat s tím, že ty, kterým se s maximální péčí věnovali, bloudí, prožívají různé krize, nebo třeba vše odmítají. V tyto chvíle by si pak měli uvědomovat, že to jsou pouze „krátkodobé“ výsledky jejich činnosti, které nejsou a nebudou poměřovány jen lidskými měřítky úspěšnosti.

Čím však katechetu povzbudit? Třeba poukázáním na tři božské ctnosti – víru, naději a lásku. Víru v kvalitu semena (z podobenství o rozsévači) a v jeho obdivuhodnou životaschopnost, naději v růst těchto semínek víry a lásku, která překoná i to, že se skutečnost od původního ideálu značně liší. Na místě je také pokora vychovatele, která může být vyjádřena následující modlitbou pastorálního teologa prof. Zulehnera: „Milý Bože, udělali jsme všechno, co jsme mohli a uměli. A přesto jdou ti, kdo nám byli svěřeni, svými jinými cestami. My už víc udělat nemůžeme. Nyní jsi tedy na řadě Ty, nejvyšší Průvodce a Učitel.“¹⁴

4 Výuka náboženství a katecheze

Křesťanská výchova (nejen) v rodině, výuka náboženství i katecheze mají mezi sebou velmi úzký vztah. Všechny tyto složky mají ve službě Slova svůj opodstatněný význam, vzájemně by se měly doplňovat, obohacovat a tím přispívat k celistvému rozvoji člověka. Vycházejí totiž z jednoho základu, kterým je Písmo svaté a tradice církve.

Správné a zodpovědné rozlišování výuky náboženství a katecheze¹⁵ (především jejich obsahu, forem, účelu a zaměření na adresáty) vede vychovatele, učitele či katechetu k větší ohleduplnosti, citlivosti a respektu vůči dítěti a jeho doprovázení na cestě k víře a následně i ve víře.

¹⁴ Opatrný, A. *Frustrace katechety*. [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, Katechetické středisko. [cit. 2010-01-20]. Dostupné na WWW: <<http://adks.apha.cz/res/data/094/010717.pdf>>.

¹⁵ K podrobnějšímu rozlišení katecheze a výuky náboženství více viz: *Katecheze – realita a víze: Sborník první vědecké katechetické konference*, str. 9-18 a Alberich, A.; Dřímál, L. *Katechetika*, str. 152-161.

4.1. Podstata výuky náboženství

Výuka náboženství ve školách by měla být otevřena všem žákům – jak věřícím, tak nevěřícím (žákům bez vyznání) a naplňovat tak poslání církve „být zde pro druhé“. Hlavním cílem výuky náboženství by tedy mělo být přivádění „žáka ke svobodnému a odpovědnému postoji vůči víře a náboženství. Věřícím žákům pomáhá uvědoměleji se rozhodovat pro svou víru, hledajícím žákům nabízí možnost seznámit se s odpověďmi církve na jejich otázky a přemýšlet o nich. Žákům, kteří se považují za nevěřící, má dát příležitost k přemýšlení o jejich dosavadní osobní pozici, přezkoumat ji a v ideálním případě změnit směrem k pozici věřícího.“¹⁶ Poskytnutí tohoto solidního a křesťansky orientovaného vzdělání by mělo dítěti pomoci ke konverzi nebo k obnovení jeho základní volby.

Výuka by měla systematicky zprostředkovávat jak obsah křesťanské víry (tedy znalosti), tak by také měla reflektovat identitu křesťana. Svým pojetím by se také měla pokusit vytvořit vhodnou a odpovídající syntézu obsahu víry a kultury, čili formovat a vychovávat jedince takovým způsobem, aby byl schopen korektního a zodpovědného soužití v pluralitní společnosti a zvláště pak mezi příslušníky různých náboženských vyznání.¹⁷

4.2. Podstata katecheze

Ježíš rozeslal apoštoly po celé zemi s výzvou: „Jděte tedy, získejte za učedníky všechny národy, křtíte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého a učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal. Hle, já jsem s vámi po všechny dny až do konce světa!“ (Mt 28,19-20). Přikázal jim, aby hlásali evangelium, žili podle víry v jednotě a slavili ji v liturgii a v modlitbě (srov. Sk 2,42). Kristus apoštoly doprovázel a jejich slova stvrzoval znameními. Kdo poklad víry přijal, byl zapálen Kristovou láskou do té míry, že dále svědčil svými slovy i životem o radostné zvěsti.

¹⁶ Dřímál, L. Slovníček odborných výrazů. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* [online]. 2009, č. 1 [cit. 2010-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2009-1/Slovnicek-odbornych-vyrazu.html>>.

¹⁷ Srov. *Katecheze – realita a vize: Sborník první vědecké katechetické konference*, str. 15.

V prvotní církvi se tato služba slova uskutečňovala různým způsobem. Jednalo se převážně o první hlásání, výuku, prorocství, svědectví a povzbuzování, pro které jsou charakteristická slovesa *vyučovat*, *katechizovat*, *vykládat*, *vysvětlovat*, *odevzdávat*, *tradovat*.¹⁸ Právě sloveso *katechizovat*, které je mezi nimi klíčové, „znamená ‚dělat ozvěnu‘ Slovu, které již bylo vyřčeno, vysláno, avšak ještě nedospělo ke svému (konečnému) cíli – nejen do uší, ale do srdce adresátů“¹⁹.

Toto evangelizační působení se uskutečňovalo (a stále uskutečňuje) v rámci misijního poslání církve. Samotný proces evangelizace se skládá ze dvou hlavních fází. Nejprve musí proběhnout tzv. *první evangelizace*, jejímž cílem je přivedení člověka k prvnímu obrácení skrze svědectví života beze slov a prostřednictvím slova. Druhou fází tvoří *katecheze*. Podle koncilních dokumentů je hlavním účelem katecheze, „aby se víra, když se naukou osvětlí, stala živou, uvědomělou a činnou“²⁰ a uváděla tak do plnosti křesťanského života.

Katecheze se zaměřuje na děti, mládež i dospělé, je založena na výchově ve víře, která je plynulá, systematická, uspořádaná a odstupňovaná v závislosti na jejím zrání. Katecheze má doprovázet člověka na jeho životní cestě k větší zralosti víry a současně má disponovat člověka, aby lépe prožíval svůj osobní vztah s živým Kristem.

Nezastupitelné místo katecheze znovu potvrdilo i plenární zasedání *Biskupské synody o evangelizaci v současném světě* (1974) slovy: „Katecheze se musí od této chvíle chápat jako trvalá součást naléhavých potřeb a starostí, jež jsou vlastní misijnímu poslání pro naši dobu.“²¹ Katecheze je založena osobním přilnutím ke Kristu, na trvalém osvojování si života křesťana v jeho celistvosti. Aby mohl být člověk katechizován, předpokládá se u něj, že prošel první konverzí a je motivován dále poznávat a učit se prožívat společenství s Bohem. Součástí katecheze je tedy poznávání víry, dále „liturgická výchova, mravní formace, učení

¹⁸ Srov. Alberich, A.; Dřimal, L. *Katechetika*, str. 49.

¹⁹ Tamtéž, str. 49.

²⁰ *Christus Dominus*, čl. 14.

²¹ *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 4.

se modlitbě, život ve společenství a výchova k němu a uvedení do misie Církve²², aby následně došlo k autentickému následování Krista.

Co je podstatou katecheze, je možné shrnout „na základě trojí výchozí skutečnosti: Božího slova, víry a církve“²³. Prvotním smyslem katecheze je především služba slovu, která je konkrétně zahrnuta ve službě evangeliu – tedy v hlásání Kristova učení a jeho poselství. Druhou podstatou katecheze je výchova víry. Pod tímto pojmem se rozumí doprovázení člověka či společenství od okamžiku, kdy se v jeho srdci víra začíná rodit až do smrti, a současně pomoc v jejím růstu a zrání. Třetím specifikem katecheze je vědomí, že je činností celé církve (ne pouze několika jednotlivců), jejím vlastním projevem, bytostným znamením její existence a současně i důležitým prvkem jejího hlásání.

4.3. Formy katecheze

V katechezi se rozlišuje mezi katechezí iniciační a trvalou. *Iniciační katecheze* se věnuje člověku, který prošel první konverzí a touží po tom, aby se stal křesťanem. Tato forma katecheze mu k tomu poskytuje „základy“ a postupně ho uvádí do plnosti křesťanského života, tedy do přijetí a slavení iniciačních svátostí, kterými jsou křest, eucharistie a svátost biřmování, a také k začlenění do Církve.

Na iniciační katechezi pak navazuje tzv. *trvalá katecheze*. Ta by měla trvat celý lidský život. Je zaměřena především na dospělé křesťany, má reflektovat to, že se věnuje lidem, kteří se snaží svůj život zodpovědně utvářet, a má je podporovat v jejich zrání ve víře, rozvíjet ji, vést ke společenství a k apoštolskému a misionářskému vydávání svědectví jejich života a života z víry.

²² Dřímál, L. Slovníček odborných výrazů. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* [online]. 2009, č. 1 [cit. 2010-03-04]. Dostupné na WWW: <<http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2009-1/Slovnicek-odbornych-vyrazu.html>>.

²³ Alberich, A.; Dřímál, L. *Katechetika*, str. 50.

4.4. Iniciační katecheze

Iniciační katecheze je stěžejní činností církve a je základem pro formování osobnosti či společenství, které o víru usilují a přijímají ji.²⁴ Uvádí člověka do učení Ježíše Krista, do učení, které o sobě Bůh zjevil právě v Kristu. Toto zjevené učení „církve uchovává ve své hluboké ‚paměti‘, v Písmu svatém, a neustále je předává živou a účinně působící tradicí z jedné generace na druhou“²⁵. Katecheze pomáhá člověku, aby byl schopen vědomě vyznat svoji víru v toto učení, a aby se pak vědomě, zodpovědně a činně projevovale v jeho životě. Aby byl schopen z ní žít.

V praxi se katechetické působení církve uskutečňuje různými způsoby – v soukromých i veřejných formách, při spontánních a institucionalizovaných příležitostech, příležitostně i systematicky. Ale ve všech formách (přes veškerou jejich velkou pestrost a rozmanitost v konkrétních činnostech) je třeba mít na paměti, co je pravou identitou a účelem katecheze – že má být zaměřena především na prohlubování víry člověka (byť se teprve začíná probouzet) a má se snažit o neustálé uvádění do různých projevů křesťanského života, kterými jsou např. modlitba, liturgie, dále pak angažovanost či svědectví...

„Určitou aktivitu lze označit jako katechetickou na základě jejího rázu uvádění, iniciace, doprovázení. K úkolům katecheze patří např. uvádění do liturgie či výchova k modlitbě. Jejich samotná realizace (vlastní liturgické slavení či modlitba) není katecheze. Avšak má-li zůstat liturgie či modlitba živá, určitým způsobem stále závisí na katechezi.“²⁶

5 Charakteristika dítěte

Během svého života prochází člověk několika životními obdobími, která jsou velmi odlišná. Podle specifických znaků společných pro daná období se rozlišují určitá vývojová stádia.

²⁴ Srov. *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 64.

²⁵ Tamtéž, čl. 64.

²⁶ Alberich, A.; Dřímál, L. *Katechetika*, str. 52.

Znalost těchto období hraje velkou roli nejen pro psychologii, ale také pro pedagogiku, protože „výchova má brát ohled na vývojový stupeň, kterého dítě dosáhlo; zda je dostatečně zralé pro plnění požadavků školy a osnov, zralé nejen tělesně, ale také v myšlenkových procesech, v soustředěné pozornosti apod. To je oprávněný požadavek, zabráňující tradičnímu, svévolnému kladení nepřiměřených požadavků na žáky, někdy přímo přehlížení rozdílu mezi možnostmi dítěte a dospělého.“²⁷

Proto „je vhodné, aby výchova stimulovala dítě a jeho vývoj nabídkou poutavých cílů, úkolů a činností, postupně se zvyšujícími požadavky; přitom však je nezbytné stále sledovat individuální reakce dětí a modifikovat výchovný postup, když se ukáže, že požadavky na některé dítě jsou nepřiměřené, ať již příliš vysoké nebo příliš nízké“²⁸.

Bezprostřední příprava na první svaté přijímání se obvykle odehrává ve věku, kdy dítě navštěvuje první stupeň základní školy, zpravidla je žákem třetí třídy.

Stádium označované jako „*mladší školní věk*“ začíná dosažením školní způsobilosti (cca šest let) a následným nástupem dítěte do školy, což je pro samotné dítě i celou rodinu velmi významná událost a radikální změna ve způsobu jeho (a v neposlední řadě samozřejmě i jejich) života. Konec období je pak ukončen nástupem tělesného i psychického dospívání (cca jedenáct let), kdy dítě vstupuje do období nazývaného „*starší školní věk*“.

Mladší školní věk je často vzhledem k množství změn, kterými dítě prochází, rozdělován na dvě kratší etapy. První etapa (šest až osm let), někdy nazývána jako přechodné období, začíná vstupem dítěte do školy. Tak přichází do (doposud hravého) života dítěte zcela nové prvky – další sociální role (stává se školákem), školní práce, s ní odpovídající povinnosti a společenská kontrola. Začleňuje se do kolektivu a upravuje se mu režim dne. V druhé etapě (osm až jedenáct let) lze zaznamenat jisté vyrovnání a další rozvoj osobnosti ve všech oblastech, na který se zaměří další text.

²⁷ Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, str. 109.

²⁸ Tamtéž, str. 109-110.

5.1. Tělesný a motorický vývoj

Po období tzv. první vytáhlosti, která je typickou charakteristikou první etapy, přináší druhá etapa mladšího školního věku „novou konsolidaci a harmonizaci tělesného vývoje, jež má za následek pohybovou vyrovnanost a někdy až překvapivě velkou tělesnou výkonnost“²⁹. Děti se proto projevují vysokou a spontánní pohybovou aktivitou, velkou živostí, energií a často až neposedností. Je zde také patrný rozdíl ve vyspělosti mezi chlapci a dívkami.

Mladší školní věk je někdy označován jako „zlatý věk motoriky“, protože děti se velmi rychle učí novým pohybům. Zdokonalují se v hrubé i jemné motorice ruky (vizuomotorická koordinace), jejich pohyby jsou rychlejší, ukázněnější a lépe koordinované. Důležitý je také rozvoj rytmu a rovnováhy prostřednictvím hry a učení nápodobou.

5.2. Sociální vývoj

Dítě přichází do kolektivu, kde se střetává s novými povinnostmi, zátěží a s nároky, se kterými se musí postupně vyrovnávat. Pokračuje proces socializace, kdy se dítě začleňuje do kolektivu, jež pro něj v tomto období hraje velmi pozitivní a významnou roli. Vytváří malé skupiny, přizpůsobuje se pravidlům, konvencím a zákonitostem. Utváří si interpersonální vztahy k vrstevníkům, buduje si vlastní postavení. Dítěti vlastní egocentrismus postupně ustupuje do pozadí. Vyvíjí se u něj schopnost obětavosti, vědomí povinnosti k druhým a zájmu o ně, sebekontrola frustrační tolerance vůči konfliktům se sousedy, spolužáky, učiteli atd. Zároveň se „tvoří vědomí skupinové solidarity i hlubší přátelské vztahy mezi jednotlivci,“³⁰ které se dále rozvíjejí a kultivují.

Děti v tomto období hledají své idoly. „Vstupem do školy se největší autoritou a vzorem pro děti stává učitel. Snadno a ochotně přebírají jeho názory či

²⁹ Smahel, R. *Výchova dítěte školního věku* [online]. [cit. 2010-02-20]. Dostupné na WWW: <<http://www.katolik.cz/texty/view.asp?cis=309>>.

³⁰ Tamtéž.

napodobují jeho chování, písmo a způsob mluvy. Činí tak úmyslně nebo neúmyslně.³¹

Dítě v tomto věku začíná rozvíjet své záliby a zdokonaluje se v oblíbených činnostech, což mj. zvyšuje jeho sebeúctu. Postupně je také schopno stále více přebírat větší zodpovědnost za vlastní činnost a roste v něm potřeba určité samostatnosti, autonomie. Jeho hry jsou promyšlenější a plánovitější, cílem už není „jenom“ si spolu pohrát, ale spíše společně něco podniknout, dokázat, připravit, rozvíjet své dovednosti a porovnávat je s ostatními. Skupinové hry často mívají svého vůdce nebo rozhodčího. Dítě v tomto věku také velmi rádo soutěží.

Dítě stále potřebuje rodinné zázemí, otevřenou komunikaci a upřímnost. Domov vnímá jako naprostou samozřejmost, máma a táta jsou vedle kamarádů a školy trochu v pozadí, přesto je domov odrazovým můstkem, jistotou a je rozhodujícím činitelem pro identifikaci a přijetí mužských a ženských rolí. (Nejen) proto by měly být tyto vzory „zdravé“.

5.3. Psychický vývoj

V tomto věku se také velmi rozvíjí paměť a představivost dítěte. Ohnisko pozornosti se postupně dostává na stranu reality a dítě se stává střízlivým realistou pod podmínkou, že má kolem sebe nekonfliktní prostředí. Životní realita je však stále poznamenaná fantazií - a to již ne bájivou, ale spíše hrdinskou.

Převládá kladné citové naladění, družnost, extravertnost, bezstarostnost a hovornost. Za normálních okolností je to období vyrovnanosti a harmonie.

Při poznávání se dítě soustřeďuje spíše na jednotlivosti, souvislosti mu unikají. Vlastnosti osobnosti ale ještě nejsou pevně ustáleny, děti jsou impulzivní (a proto se můžeme setkat s rychlým střídáním emocí). Jejich vůle je zatím vyvinuta pouze slabě, to znamená, že nedokážou systematicky sledovat vytyčený cíl (zvláště tehdy, je-li nutné překonávat těžké nebo okamžité nezdary). Přesto jsou děti mnohem více schopny vykonávat i delší dobu činnosti, které nemusí být

³¹ *Psycholingvistická charakteristika řeči dětí mladšího školního věku* [online]. Praha: Portál [cit. 2010-03-05]. Dostupné na WWW: < <http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=16144>>.

samy o sobě příjemné a nevyplývají z jejich okamžitých vnitřních potřeb, ale spíše z vnějších požadavků. Typická je také malá sebekritičnost.

5.4. Kognitivní vývoj, učení

Velký vliv na utváření a rozvíjení osobnosti dítěte má v tomto období škola, která učí děti myslet. Hlavním druhem činnosti se tak stává učení. „Škála školních předmětů zahrnuje činnosti značně rozmanité, s požadavky na rozvíjení senzomotoriky, paměti, intelektu, estetických předpokladů, pozornosti, sebeovládání a vytrvalosti, svědomitosti, tj. všech aspektů osobnosti.“³² Dle psychologa Eriksona je toto období označeno také jako fáze pílě a snaživosti.

Dítě se rádo seznamuje s novými věcmi, je již schopno skutečných logických „operací“ (v rámci jednoduché logiky) a pravých úsudků odpovídajícím zákonům logiky. Zvyšuje se abstraktní myšlení, dítě lépe chápe příčinné vztahy a zároveň i vztahy mezi různými ději – stále se to však týká pouze konkrétních obsahů, věcí a jevů, které si lze názorně představit. Je schopno různých transformací v mysli současně, to znamená, že zvládá chápat identitu, zvratnost, nebo vzájemné spojení různých myšlenkových procesů do jedné sekvence. Podle Piageta se toto období nazývá etapa konkrétních operací. Vyšší úroveň kognitivního vývoje následně znamená u většiny dětí větší autonomii a tudíž i menší závislost na přímé přítomnosti rodičů.

U školáka se také stále zkvalitňuje pozornost a její koncentrace. Díky zdokonalení řeči a prudkému nárůstu a zkvalitnění pasivní i aktivní slovní zásoby se velmi zvyšuje možnost dorozumění, dítě používá obsahově přesnější pojmy.

5.5. Morální vývoj

Říká-li se o druhém člověku, že se chová morálně (nebo nemorálně), posuzuje se to obvykle podle toho, jak jedná a jak se chová k jiným lidem, ke skupinám či ke společnosti v každodenních nebo výjimečných situacích. K pochopení chování jedince je užitečné sledovat jak způsob řešení těchto situací, tak „formování morálních aspektů osobnosti, které zajišťují dlouhodobě

³² Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, str. 229.

a stejně tak realizaci takových jednotlivých řešení a následné morální jednání. Zajímá nás tedy morální myšlení, cítění a rozhodování i morální návyky, postoje, vlastnosti, charakter, svědomí,³³ dále hrají určitou roli také emoce, komunikace, důležité hodnoty, činnosti, kultura, sociální prostředí, lidské vztahy atd.

Morální vývoj se v tomto období nachází v přechodné formě mezi dětstvím a dospělostí. Na Piagetovu koncepci o stádiích morálního vývoje navázal Kohlberg a rozšířil ji. „Děti mladšího školního věku jsou (podle Kohlberga) většinou na úrovni konvenční morálky – dítě se chová podle příkazů a zákazů rodičů a učitelů, očekává za to pochvalu a ta mu přináší uspokojení. V některých případech se však již tyto děti řídí svým svědomím, bez kontroly zvenčí se řídí přijatou zásadou, aby se vyhnuly pocitu viny.“³⁴ Postupně tedy přejímají požadavky a normy, podle kterých regulují své chování, zvnitřňují je a přijímají za své.

Uvědomění si a poznání všech těchto aspektů a jednotlivých vývojových stádií může pomoci jak při výchovném působení, tak samozřejmě při snaze pochopit druhého. Jsou to momenty, které ovlivňují (a někdy jsou dokonce rozhodující) při zralé a zdravé výchově samotného jedince i při jeho sebevýchově.

Přesto přese všechno je třeba mít na paměti, že pohled různých odborníků na jednotlivá stádia a jejich charakteristika se v leccems liší, přesto v podstatném lze nalézt shodu. Také je třeba mít na paměti, že přechod z jednoho stádia do druhého se neděje automaticky, ale že zvládnutí dané „přechodové krize“ s sebou nese určitý vnitřní neklid, nevyrovnanost či zranitelnost.³⁵ A ačkoli je toto zranění převážně „vnitřní záležitostí“, hraje podpora doprovázející osoby významnou a nezastupitelnou roli.

5.6. Výchova ve víře a potřeba katecheze

Období mladšího školního věku „má v očích víry i rozumu samého půvab související s počátky života. V tomto věku se nabízejí cenné možnosti pro budování církve a pro humanizaci naší společnosti. (...) Dítě vyžaduje plný ohled

³³ Čáp, J. *Psychologie výchovy a vyučování*, str. 339.

³⁴ Tamtéž, str. 231.

³⁵ Srov. Alberich, A.; Dřímál, L. *Katechetika*, str. 97.

a pomoc ve své potřebě lidského i duchovního růstu, a to i prostřednictvím katecheze, která křesťanským dětem nikdy nesmí chybět.“³⁶

Tuto katechezi či jinak řečeno výchovu ve víře je třeba chápat dynamicky – „jako záležitost procesu vyžívání až k dosažení tzv. zkušenosti víry a z ní odpovídajícího hlubokého postoje“³⁷. Víra zraje (nebo nezraje) současně s tím, jak zraje (a nebo naopak nezraje) osobnost člověka. Toto zrání víry se zároveň projevuje jak v rozumové a citové oblasti člověka, tak také v jeho jednání.

Na základě přístupu křesťanské iniciace je výchova ve víře definována jako snaha „vychovat člověka k naprosto svobodnému přijetí Božích darů i k svobodnému osvojování si obsahu a postojů víry“³⁸. Je to cesta, která má pomoci poctivě si odpovědět na otázku o významu Boha v mém osobním životě. Je to cesta, která má zůstat stále otevřená. Cesta, během které člověk hledá Boží plán, jež má Bůh připravený pro jeho život, objevuje ho a přijímá za svůj.

5.7. Symboly, hudba a další viditelná znamení a projevy

„Všechna náboženství předávají náboženské postoje příští generaci v co největší celistvosti. Proto v nich hrají velkou úlohu interpretovaná gesta, slavnosti, zvyky, veřejné a osobní symboly víry.“³⁹ Veškeré tyto symboly – gesta, slova, jednání, příp. věci vyjadřující nenázorný obsah sdělují něco přesazného.

Na základě symbolického jednání lze názorně vyjádřit či zprostředkovat hodnoty, které jsou jinou formou nepředatelné. Aby však bylo symbolické jednání pravdivé, věrohodné a účinné, musí být sdělováno zásadně ve shodě s vlastním životem. Postupným uváděním do světa symbolů a symbolického jednání se dítě učí „mít podíl na bohatství náboženských zkušeností jiných lidí a na jejich projevu, a tím má prohlubovat své vlastní postoje“⁴⁰. Učí se symbolům rozumět, aktivně je tvořit, uplatňovat ve svém osobním životě a posléze i skrze ně vyjadřovat svoji víru.

³⁶ *Všeobecné direktorium pro katechizaci*, čl. 177.

³⁷ Alberich, A.; Dřímál, L. *Katechetika*, str. 89.

³⁸ Tamtéž, str. 95.

³⁹ Muchová, L. *Úvod do náboženské pedagogiky*, str. 62.

⁴⁰ Tamtéž, str. 63.

Děti v období mladšího školního věku ještě příliš nerozumí abstraktním pojmům, maximálně si je přizpůsobují spíše „svému světu“. Jejich svět se tedy odehrává především na konkrétní rovině, proto je třeba začít stavět nejprve na osobních zkušenostech dětí a rozvíjet tak jejich smyslové vnímání. Na jejich konkrétních zkušenostech potom lze symboly utvářet a skrze ně oslovovat všechny smysly. Dalšími způsoby, jak je možné dětem zprostředkovávat duchovní obsahy, je vyprávění s využitím symbolů, kterým děti již rozumějí, a aktivní účast na svátcích a slavnostech církevního roku, kde přímo zažívají konkrétní jednání.

II. vatikánský koncil definuje nárok na každého věřícího a jeho prožívání mše svaté jako „aktivní účast“ („*participatio actuosa*“) a zdůrazňuje ho na více než na patnácti místech. Tento postoj je konstitucí *Sacrosanctum concilium* popisován jako plná, uvědomělá, aktivní, zbožná a pospolitá účast, neboť právě taková účast vyplývá z povahy samotné liturgie.⁴¹

Jakým způsobem však do této aktivní účasti „vtáhnout“ děti, pro které je často mše svatá převážně schematickou a pasivní slavností dospělých? Je třeba využít a zdůraznit ty prvky, které pomohou dětem, aby se „stávaly stále schopnějšími vnímat křesťanské hodnoty a slavit Kristovo tajemství“⁴². Základem je dát dětem příležitost, aby směly být aktivní a aby se tak mohly podle svých možností a schopností vědomě spolupodílet na celé slavnosti – např. společným zpěvem a hudbou, příp. jejím nasloucháním, tleskáním, hrou, gesty, tanečky, pozorováním různých obrazů, mlčením, čtením příslušných textů, rozhovorem místo promluvy a dalšími viditelnými prvky, které liturgii vhodným a přijatelným způsobem přizpůsobí ke slavení dětí.

6 Základní vymezení pojmu liturgie

Slovo *liturgie* pochází z řeckého *leitúrgia* a skládá se z podstatného jména *ergon* (dílo) a z přídavného jména *leitós* (patřící k lidu). Doslovný překlad slova *leitúrgiá* tedy zní *dílo lidu*. Nejprve byla tímto slovem používána každá veřejná

⁴¹ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 14.

⁴² *Direktorium pro mše s dětmi*, čl. 9.

služba vykonávaná pro blaho lidu, ať už byla určena lidem nebo státem. Teprve kolem 2. stol. př. Kr. se význam slova rozšířil i do používání v kultovním jazyce.

V poapoštolské době se pojmem *leitúrgiá* označovala jak služba Bohu, tak i služba obci. Postupem času se na řecky mluvícím Východě používání tohoto pojmu zúžilo na slavení eucharistie a toto označení se zachovalo dodnes. Na Západě to bylo trochu jiné. Slovo *leitúrgiá* bylo dlouhý čas neznámé. Začalo se objevovat teprve až v 16. století – patrně zásluhou humanistů. V 17. a 18. století se použití tohoto slova rozšířilo, protože bylo převzato „reformačními církvemi, a to v souhrnném smyslu křesťanské bohoslužby.“⁴³

6.1. Objasnění podstaty liturgie

Nejvýznamnějším dokumentem, který se věnuje liturgii, je konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*. V čl. 7 je uvedena jedna z nejpodstatnějších výpovědí o liturgii: „Právem se tedy liturgie chápe jako vykonávání kněžství Ježíše Krista. (...) Liturgie je také veřejná bohoocta, kterou koná tajemné tělo Ježíše Krista, a to hlava i údy. Proto každé slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná: je to dílo Krista kněze a jeho těla, církve. Z hlediska účinnosti se jí žádná jiná činnost církve titulem ani stupněm nevyrovná.“⁴⁴

Z tohoto textu je patrné, že liturgie není v první řadě lidská snaha nebo činnost, ale že je pokračováním dějin spásy. Stále se tak naplňuje poslání Boha Otce, který „chce, aby se všichni lidé zachránili a došli poznání pravdy“ (1 Tim 2,4). Tak „jako Otec poslal Krista, tak Kristus poslal apoštoly a naplnil je Duchem Svatým. Měli hlásat evangelium všemu stvoření a zvěstovat, že nás Boží Syn svou smrtí a zmrtvýchvstáním vysvobodil ze satanovy moci a od smrti a převedl do Otcova království.“⁴⁵ Tato radostná zvěst neměla zůstat pouze slovem, ale měla se projevovat v činech člověka – především v uskutečňování obětí a působením

⁴³ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 18.

⁴⁴ *Sacrosanctum concilium*, čl. 7.

⁴⁵ Tamtéž, čl. 6.

svátostí, protože Kristus je ve své církvi stále přítomen, a to především v liturgických úkonech.⁴⁶

Liturgie je tedy naplňováním dějin spásy, v jejímž středu je i dnes Kristus. Liturgie je čin milosti. Milosti Krista a svátosti jeho velikonoční oběti. V posvátné liturgii jedná na prvním místě Bůh, který jedná v osobě Ježíše Krista, shlíží na člověka a slovem i znameními mu nabízí jeho posvěcení, spásu. Toto zaměření liturgie se nazývá *katabatická (sestupná) strukturní linie*.

To, že Bůh trpělivě činí první krok, ale neznamená, že by člověk měl zůstat pasivní. Od člověka se očekává, že bude připravený ke slyšení Božího Slova a k víře. Ta pak nutí člověka k odpovědi (díkem a chválou) a k opětování přijímané lásky. Tato odpověď člověka se uskutečňuje nejen v osobním vztahu, ale především v konání společenství, církve, mystického těla Kristova. V liturgii se tak s katabatickou linií střetává *anabatická (vzestupná) linie*, jejímž základem je díkyčinění celé církve za spasitelné Boží činy.

Na základě načrtnutí těchto struktur se nabízí následující formulace: „Liturgie je aktivní společenství velekněze Ježíše Krista a jeho církve vedoucí k posvěcení člověka a k oslavě nebeského Otce.“⁴⁷ Liturgii lze rozumět také jako dialogu mezi Bohem a člověkem, dialogu vycházejícímu od Boha k člověku a současně od člověka k Bohu.⁴⁸ Posvátná liturgie se tak stává slovem i odpovědí, darem věnovaným a darem opětovaným, aktualizací smlouvy mezi Bohem a člověkem.⁴⁹ Vždyť Bůh připravoval zjevení v Kristu už od věků. Okamžikem jeho vtělení bylo zjeveno, jeho životem bylo hlásáno a v druhém Kristově příchodu bude završeno.

Stejně jako jsou dějiny spásy dílem celé nejsvětější Trojice, tak „i liturgie, ve které je dílo spásy zpřítomňováno, musí mít *trinitární charakter*. Spása k nám přichází od Otce skrze Krista v Duchu Svatém.“⁵⁰ A na základě této Boží nabídky

⁴⁶ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 6.

⁴⁷ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 19.

⁴⁸ Srov. Richter, K. *Liturgie a život*, str. 19.

⁴⁹ Tamtéž, str. 20.

⁵⁰ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 27.

(iniciativy směrem ke člověku) je člověk přetvořený. Pak mu je umožněno spolu s ostatními a v jednotě s Duchem Svatým přicházet skrze Krista k Bohu Otci.

Pokud je vzata liturgie v užším slova smyslu, lze ji označit za *teocentrickou*, protože se v modlitbách převážně obrací k Bohu Otci. Vždyť On je Počátek i Cíl, od něj vše vychází a k němu vše směřuje. Jemu pak na konci časů položí Syn, Ježíš Kristus vše k nohám, jemu bude podřízeno všechno, aby byl Bůh všechno ve všem (srov. 1 Kor 15, 28).

Člověk se v liturgii obrací k Bohu Otci v modlitbě a oběti výhradně skrze Krista a začleňuje se tak do díla spásy. Skrze Kristovo ponížení ve smrti a povýšení ve zmrtvýchvstání je vytvořen most mezi Bohem a člověkem – v liturgii se odvoláváme na jeho dílo, zpřítomňujeme ho a žijeme z něj. Tyto velikonoční události (*velikonoční, paschální tajemství*) jsou souhrnným označením pro celé Ježíšovo dílo. Z toho je patrné, že „liturgie je zcela zformována tajemstvím Kristovy kenoze a oslavy – je tedy *kristocentrická a paschální*“⁵¹.

Veškerá činnost církve (zejména i liturgie) se děje v síle a v jednotě Ducha Svatého. Církev, která je Duchem Svatým oživovaná a oživující, dává lidem při slavení liturgie život. Zve je, přivádí a vybízí k tomu, aby spolu s Duchem Svatým obětovali sami sebe, svoji práci a všechny stvořené věci.⁵² V Duchu Svatém je vše změněno, proměněno a posvěceno. Proto je třeba zmínit ještě *pneumatický charakter* liturgie. „Duch Svatý, vzájemná láska a jednota Otce i Syna, uskutečňuje také jednotu Božího díla navenek – dějin spásy.“⁵³ Darem Ducha Svatého je celé dílo spásy uzavřeno a propojeno. Je to Duch Svatý, kdo oživuje modlitbu člověka, resp. kdo se v něm modlí (srov. Řím 8,26). Je to Duch Svatý, kdo pomáhá člověku poznávat tajemství víry (srov. 1 Kor 12,3). A konečně - je to Duch Svatý, kdo přebývá v pomazáních kněží, díky kterým smíme liturgii vůbec slavit, modlit se a obětovat.

⁵¹ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 27.

⁵² Srov. *Presbyterorum ordinis*, čl. 5.

⁵³ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 28.

6.2. Martyria, leitúrgia, diakonia in koinónia

Konstituce *Sacrosanctum concilium* přiznává liturgii nejvyšší místo a vymezuje ji jako *culmen et fons* – vrchol, ke kterému směřuje celá činnost církve, a zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla.⁵⁴ Liturgie, která je na zemi stále znovu zpřítomňována, je předzvěstí liturgie nebeské.

Církevní otcové mluví o liturgii pouze v superlativech a přiznávají ji mnohem hlubší smysl, než jí byl dosud připisován. Zároveň si jsou vědomi skutečnosti, že přestože má liturgie v životě církve takto výsadní postavení, nevyčerpává veškerou její činnost. Náleží sice k jejím podstatným znakům vycházejícím z Kristova velikonočního tajemství a k životním projevům, ale stejně tak má v životě církve místo i *zvěstování víry* (martyria), *společenství* (koinónia) a *služba* (diakonia).

Církevní otcové také s veškerou pokorou uznávají, že samotnému slavení liturgie „musí mnohé předcházet, např. misionářské zvěstování, obrácení, příklon člověka ke Kristu a připravenost k bratrskému a sesterskému společenství“⁵⁵. Vždyť i sv. Pavel v listu Římanům upozorňuje, že předtím, než lidé jsou schopni lidé přistoupit ke slavení liturgie, potřebují být k víře povoláni a obráceni. „Jak ho mohou vzývat, když v něho neuvěřili? A jak v něj mohou uvěřit, když o něm ještě neslyšeli? Jak o něm mohou uslyšet bez hlasatele? Ale jak mohou hlásat, jestliže nebyli poslání?“ (Řím 10,14-15)

Tato poslední otázka je pro nás neustále živou výzvou. Protože pokud se v liturgii ke Kristu stále více přibližujeme, není možné, aby toto posvěcování člověka zůstalo bez odpovědi. Člověk si pak musí zákonitě hlouběji uvědomovat, že je Kristovým vzorem víc a více vázán ke spolupráci na díle spásy. Svatá liturgie je velmi úzce spjata s životem křesťana – obdarovává člověka tou pravou motivací a silou k překonávání sobectví, silou k rozhodnutí a vytrvání nezištně pomáhat bližním a k vědomé spolupráci na spáse celého světa.

⁵⁴ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 10.

⁵⁵ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 22.

6.3. Liturgie jako tajemství

Ačkoli se snaží předchozí kapitoly nějakým způsobem uchopit liturgii a „definovat“ její podstatu, je třeba v této kapitole jasně říci, že liturgie je tajemství.

Bůh je hluboké tajemství. Ve své lásce se Bůh člověku zjevuje a dává mu nahlédnout do jeho plánu spásy. Jeho jednání v dějinách je pro člověka mnohdy hlubokým tajemstvím, protože maximálně přesahuje přirozenost člověka. Můžeme v něm pouze tušit a snažit se rozpoznávat a zakoušet jeho hlubokou lásku a nezměrné milosrdenství, vnímat jeho přítomnost a učit se ji uznávat v našem každodenním životě. To, že ho můžeme oslovovat a setkat se s ním, je pouze díky tomu, že on sám se člověku odhaluje. Vždyť je to On, kdo si zamiloval člověka jako první, vepsal imperativ lásky do samotné přirozenosti člověka⁵⁶, a kdo nás stále miluje, i když toho nejsme hodni. „On nás miluje, dává nám spatřovat a zakoušet svou lásku a na základě toho, že Bůh nás miluje jako ‚první‘, se může jako odpověď rodit láska také v nás.“⁵⁷

Bůh se dále nechává poznat v Kristu. „Je to ovšem Boží moudrost, plná tajemství, která se rozhodla vykoupit člověka ponížením a povýšením svého Syna, jeho velikonočním tajemstvím. Tajemství Boha je tajemství Krista.“⁵⁸

V liturgii prožíváme zpřítomnění, aktualizaci tohoto tajemství, které člověka ve své transcendentnosti sice nezměrně překračuje, ale ke kterému má přesto člověk přístup a zároveň má na něm podíl. „Liturgie je slavením Kristova tajemství, ano, ona sama je tajemstvím spásy.“⁵⁹ Tajemstvím, které je nadčasové, a přesto ho smíme prožívat v čase. Tajemstvím, které v sobě zahrnuje minulost, přítomnost i budoucnost. Tajemstvím, které je úzce spojeno s osobou Ježíše Krista. Bůh připravoval toto tajemství Krista již od věků, v přítomnosti je člověku zjevováno a hlásáno a jednoho dne bude dovršeno. Ke Kristu tak smíme pohlížet

⁵⁶ Srov. *Deus caritas est*, čl. 31.

⁵⁷ Tamtéž, čl. 17.

⁵⁸ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 19.

⁵⁹ Tamtéž, str. 19.

jako na úhelný kámen přítomnosti a cíl vývoje naší budoucnosti. „Tato skutečnost vtiskuje liturgii trojí charakter: je protologická, presenciální, eschatologická.“⁶⁰

Bůh Otec, Stvořitel a Počátek všeho bytí je zdrojem, ke kterému se člověk v liturgii výhradně obrací. Vždyť od něho vše pochází a k němu všechno směřuje. On vše stvořil a dal tak základ dějin spásy. Církev si to uvědomuje, a když slaví liturgii, děkuje Bohu za dar stvoření a vykoupení a s vděčností si připomíná Boží činy, kterými se Bůh v průběhu dějin zjevoval a zjevuje člověku. Není to jen nezúčastněné vypočítávání událostí, ale vzpomínání spojené s chválou a vděčností, které je zaměřeno jak na přítomnost, tak se promítá do budoucnosti. Tento *anamnetický charakter* je neodmyslitelně spjat s křesťanskou liturgií.

Liturgie není jen pohled do minulosti, ale sloučí se zde i *eschatologický rozměr*. Tento eschatologický horizont udává směr na konečné završení spásy – na plné „zjevení vítězství zmrtevýchvstalého Krista“⁶¹ a pomáhá v orientaci při životních volbách a rozhodnutích člověka. Proto se také na liturgii právem pohlíží jako na zdroj naděje, radosti a očekávání, ke kterému kráčí a ze své podstaty směřuje každý člověk i celé Boží stvoření (srov. Řím 8,19nn). V liturgii také máme možnost již předem zakoušet předchůť účasti na nebeské liturgii a na slavné pouti do svatého města Jeruzalém.⁶²

Toto zaměření na pozitivní a smysluplnou budoucnost dává naději i do přítomnosti, do každého okamžiku, vstupuje do ní a naplňuje životaschopností. Naše přítomnost je sice poznamenána hříchem, odcizením se od Boha, ale je zároveň naplněna výkupnou Kristovou obětí. Za toto dílo spásy církev v liturgii nepřestává děkovat tím, že „v dynamické anamnesi prožívá přítomný okamžik spásy ve slavení. Proto je liturgie *presenciální, přítomnostní*.“⁶³ Díky síle Ducha Svätého „liturgie denně přetvořuje ty, kdo jsou uvnitř církve, ve svatý chrám v Pánu, v Boží příbytek v Duchu, až k uskutečnění Kristovy plnosti“⁶⁴. Tuto

⁶⁰ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 26.

⁶¹ *Sacramentum caritatis*, čl. 30.

⁶² Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 8.

⁶³ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 26.

⁶⁴ *Sacrosanctum concilium*, čl. 2.

přítomnost Krista v liturgii můžeme zažívat v eucharistické oběti, v osobě kněze, ve svátostech, ve slově a ve společenství modlící se církve.⁶⁵

Pouze v tajemstvích liturgie se člověku nabízí jedinečné setkání s Bohem – skrze Krista v Duchu Svatém. V liturgickém slavení prožívá omilostněný člověk Boží přijetí a začlenění do výkupného plánu spásy. Díky tomu je pak naplňován vděčností, kterou vyjadřuje Bohu chválu za jeho sdílení lásky až do krajnosti. V tyto okamžiky vrcholí celá činnost církve. Liturgie se tak zároveň stává zdrojem životnosti.

7 Nositelé liturgie

Na základě textu v předchozí kapitole jasně vyplývá, že existují dva základní nositelé křesťanské bohoslužby – Kristus a církev, jež je v konkrétním slavení představována farností a věřícími, kteří zaujímají rozdílné role.

Sjednocujícím prvkem mezi všemi je Duch Svatý, bez jehož působení by byla liturgie nemyslitelná a neuskutečnitelná. Jeho význam si církev uvědomuje a často se obrací na Boha Otce s chválou a s prosbami o naplnění Duchem, aby všechny sjednocovala jeho láska. S tímto postojem koresponduje ujištění z Janova evangelia: „Je to duch, který oživuje“ (J 6,63). Duch Svatý – ve vzájemné jednotě a lásce Otce i Syna – sjednocuje Boží dílo a uskutečňuje dílo spásy. Církev se tak stává duchovním chrámem a svatým kněžstvem, které spolupracuje na díle spásy a z podnětu Ducha Svatého a společně s Ježíšem Kristem vděčně přináší oběti Bohu Otci (srov. 1 P 2,5).

7.1. Kristus – velekněz a prostředník

Kristus je v listu Židům (Žd 8,2n) nazýván jako liturg velesvatyně, velekněz a prostředník. Papež Pius XII. začíná encykliku o liturgii slovy *mediator Dei et hominum*, čili *prostředník mezi Bohem a člověkem*. Kristus, který byl poslán na svět, aby zde naplnil dílo vykoupení a oslavil tak Boha, je stále přítomen v církvi a v jejích liturgických úkonech. Je přítomen se svou mocí, je

⁶⁵ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 7.

přítomen ve svém slově a v oběti. Je dokonce přítomen i tehdy, když se církev modlí nebo zpívá. Vždyť sám řekl: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tak jsem já uprostřed nich“ (Mt 18,20). „Proto každé slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná: je to díla Krista kněze a jeho těla, církve.“⁶⁶

Kristovu zprostředkovávací funkci si uvědomujeme zejména v závěrech modliteb výrazem „skrze Krista“. Toto vyjádření nám připomíná Hospodinovo spásné jednání skrze Krista a současně vyjadřuje i vzestupnou tendenci. To znamená, že my se v modlitbách obracíme skrze Krista k Bohu Otci.

7.2. Nositelé úřadu

Zvláštní postavení při slavení liturgie mají tzv. nositelé úřadu, což jsou biskupové, kněží a jáhni, tedy osoby, které k této službě byly ustanoveny, pověřeny a tento statut obdržely na základě přijetí jednoho ze tří stupňů svátosti kněžství. Některé liturgické úkony jsou svěřeny výlučně těmto lidem, a to buď z právních důvodů, nebo na základě svátostného zmocnění.⁶⁷

7.3. Spolunositelé bohoslužby

Důvodem, že člověk vůbec může slavit liturgii, že se může modlit a přinášet oběti, je to, že je lid kněžský.⁶⁸ Na základě všeobecného kněžství laiků (vyplývajícího z přijetí svátosti křtu a biřmování) jsou laici povoláni stát se živými kameny, ze kterých se staví duchovní dům. Jsou povoláni stát se svatým kněžstvím a přinášet duchovní oběti, které jsou milé Bohu pro Ježíše Krista (srov. 1 P 2,5).

„Každý jednotlivý věřící je proto povolán, aby se při bohoslužebných úkonech otvíral Božímu slovu, aby se připojoval k modlitbám chvály a díků i k prosbám obce věřících a Bohu je spolupřinášel a aby nejen při bohoslužbě, ale i po ní byl Kristovým svědkem ve víře, naději a lásce.“⁶⁹

⁶⁶ *Sacrosanctum concilium*, čl. 7.

⁶⁷ Srov. Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 24.

⁶⁸ Srov. Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 28.

⁶⁹ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 24.

Aby mohla být liturgie správně prožívána, záleží na prvním místě především na vnitřní disponovanosti člověka (duchovní a duševní účasti), která by měla vycházet z jeho vnitřního pochopení liturgie a promítat se do činné účasti. Vzhledem k faktu, že člověk nemá jen duchovní, ale i tělesnou schránku, by měla mít jeho (vnitřní) aktivní účast i viditelný ráz v různých formách a projevech, např.:

- recitováním aklamací, odpovědí a modliteb;
- zpěvem žalmů, antifon a písní;
- správným chováním, postoji, gesty a držením těla;
- ale i pozorným nasloucháním, přihlížením a rozjímavým mlčením.⁷⁰

Mezi laiky existují ještě skupiny lidí, kteří mají zvláštní roli, úkol. Konstituce *Sacrosanctum concilium* v čl. 29 jmenuje zvláště příslušující, lektory, komentátory a členy chrámového sboru. Dále bychom mohli zmínit např. akolyty, pomocníky, kteří podávají eucharistii, kteří vedou bohoslužbu slova za nepřítomnosti kněze, kantory, varhaníky, kostelníky (či sakristiány). Každý z nich přece vskutku vykonává „skutečnou liturgickou službu“⁷¹. Konstituce také nabádá, aby se každý dobře staral o funkci, která mu byla svěřena, aby plnil své úkoly „s upřímnou zbožností a podle řádu, jak se sluší na tak vznešenou službu a jak to od nich právem požaduje Boží lid“⁷².

V pojmu liturgie jsou zahrnuta „všechna bohoslužebná shromáždění křesťanské obce, při nichž je v ní Kristus přítomen, aby posvěcoval lidi a oslavoval Otce“⁷³. II. vatikánský koncil vycházel z předpokladu, že člověk se dnes nachází v různých životních situacích, a má-li se v liturgii zprostředkovat setkání, společenství, vztah člověka s Bohem, musí umožnit mnohotvaré slavení

⁷⁰ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 30.

⁷¹ Tamtéž, čl. 29.

⁷² Tamtéž, čl. 29.

⁷³ Richter, K. *Liturgie a život*, str. 21.

liturgie.⁷⁴ Vždyť „předpisy, stanovující ritus, a pastýřskou láskou inspirovaná kreativita jsou v jistém vzájemném napětí, které však oživotňuje“⁷⁵.

Výsadní postavení mezi liturgickými slavnostmi má bezesporu *eucharistie*, tedy spásonosné zpřítomnění Ježíšova velikonočního tajemství. Toto bohatství je současně základem a zdrojem veškeré liturgie a posláním církve.

Také by mohl ve farnosti existovat tzv. liturgický kroužek, který by se v úzké spolupráci s místním knězem staral o optimální přípravu a realizaci bohoslužeb.

8 Slavení liturgických slavností

Křesťanství se někdy označuje za náboženství slavení, slavení ve společenství církve. Slavením člověk vystupuje z každodenní všednosti, aby si přitom uvědomoval radost a vděčnost za dar stvoření a za dar života. Protože chce člověk svoji radost a štěstí sdílet s ostatními, získává jeho slavení společenský rozměr.

„Slavení odpovídá základnímu zaměření člověka. Z tohoto hlediska by liturgické slavení nemělo být člověku zásadně cizí.“⁷⁶ Každý zcela jistě potvrdí, že ke slavení určitě patří jídlo, pití, hudba a tanec. Člověk pak vtahuje tyto stvořené věci do slavnosti, připisuje jim kladnou hodnotu, oceňuje je a váží si jich. Pokud tuto „strukturu“ přeneseme na liturgické slavení, nemělo by být člověku zcela cizí, ale mělo by odpovídat jeho možnostem (tělesné a duchovní bytosti). V liturgických slavnostech se používají především voda, olej, chléb a víno. Tyto předměty se stávají „nosiči Božích tajemství, jsou nosné, transparentní pro skutečnosti Boží“⁷⁷.

8.1. Místo liturgie v životě obce

Liturgie, která je středem, vrcholem, zdrojem a pramenem, má v životě církve, resp. v životě křesťanské obce výsadní postavení. I když koncilní

⁷⁴ *Bohatost liturgických slavností* je pro doplnění textu zpracována v příloze číslo I.

⁷⁵ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 10.

⁷⁶ Tamtéž, str. 33.

⁷⁷ Tamtéž, str. 33.

dokumenty definují úkoly křesťanské obce v pořadí *učitelský, kněžský a pastýřský*, není s tím přednostní postavení liturgie v rozporu. Vždyť je třeba nejdříve víru hlásat (martyria), poté ji můžeme slavit (liturgia) a nakonec ji máme konat (diakonia). Tomuto pořadí také odpovídá vyslání apoštolů: „Jděte ke všem národům a získávejte mi učedníky (učitelský úkol, tedy martyria). Křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého (kněžský úkol, čili liturgia). A uče je, aby zachovávali všechno, co jsem vám přikázal (pastýřský úkol, resp. diakonia)“ (Mt 28,19n). O trojím poslání církve (základním definování úkolů), které je zde rozlišeno, je nutné si uvědomit, že se jednotlivé úkoly různě prostupují a navzájem doplňují.

Liturgie bezesporu zaujímá ústřední postavení, ale je nutné mít stále na paměti, že vzájemná závislost těchto úkolů má i velký pastorační význam. Život křesťanské obce musí být živen liturgií a soustředěn kolem ní, ale neustálé obnovování se a přimykání ke Kristu není možné bez všestranné pastorace. „Bez obrácení a příklonění ke Kristu a bez lidské schopnosti bratrského společenství není vůbec myslitelná. Kdo ví, že je liturgií začleňován do Krista, ví také, že je podle jeho vzoru zavázán ke spáse všech lidí.“⁷⁸

Ačkoli je liturgie středem života církevních obcí a všichni se střetávají s různým liturgickým jednáním, je třeba mít na paměti, že církev je hierarchicky uspořádané společenství a na základě tohoto uspořádání vyplývají pro různé osoby různé funkce (pověření a úkoly).⁷⁹ Již několikrát zde byla zmíněna činná, vědomá a zbožná účast laiků na liturgii. Je proto dobré zdůraznit, že příprava i samotné slavení liturgie musí být v souladu s podstatou liturgie, neměli by dojít k aktivitě lidí bez skutečné vnitřní účasti, nebo k překombinování jednotlivých prvků liturgie do té podoby, až se ze vší snahy stane nesrozumitelnou.

V Novém zákoně je často spojováno svědectví, služba bližnímu a liturgická slavnost obce. Pokud pro nás má být liturgie skutečně vrcholem a zdrojem, nemělo by hlásání a slavení zůstat pouze abstraktním pojmem, ale mělo by se projevovat v konkrétních činech – v lásce k bližnímu, v obětavé

⁷⁸ Richter, K. *Liturgie a život*, str. 23.

⁷⁹ Podrobněji se tomuto tématu věnuje kap. č. 7 s názvem *Nositelé liturgie*.

osobní angažovanosti a v charitativní službě druhým, neboť tyto služby tvoří vzájemnou jednotu.

8.2. Liturgie jako komunikační proces

„Na tom, že se křesťanské obce (skupiny) shromažďují k liturgii, musíme rozlišovat dvojí rozměr: děje se při tom tajemství spásy a realizují se tu mezilidské vztahy a mezilidská jednání.“⁸⁰ Bůh se ve své dobrotě a lásce obrací k člověku a k církvi, dává se poznat a nabízí své společenství. Tento dar přichází k člověku jako první. Pokud člověk na Boží oslovení uslyší a otevře se Boží nabídce, je „nucen“ na ni vděčně odpovídat chvalozpěvem a vlastní oddaností. V této vzájemné „výměně“ se pak odehrává vertikální dimenze setkání (komunikace) člověka s Bohem a v jejich společenství se uskutečňuje tajemství spásy. Tento popsaný proces nelze uchopit jinak než vírou. Naproti tomu komunikaci na úrovni mezilidského chování a jednání lze poznávat a zkoumat.

„*Komunikační proces* spočívá ve sdělování informací (věcné vztahy, výzvy) komunikátorem (mluvčí, odesílatel) komunikantům (posluchač, příjemce) pomocí určitých signálů verbální či neverbální povahy.“⁸¹ Tento proces má jisté zákonitosti, podle kterých se musí řídit. V následujících řádcích jsou vypsány ty, jež mají podstatný vliv na kvalitu liturgické komunikace.

Důležitou osobou je role *komunikátora*, předsedajícího bohoslužbě (biskup, kněz, jáhen nebo pověřený laik) a jsou na ni kladeny vysoké nároky. Velký vliv na srozumitelnost a na jeho přijetí má jeho osobnost, celkový dojem, to, jak bude vůči posluchačům citlivý, a samozřejmě hraje roli i (důvěryhodnost při) vystupování, jeho verbální i neverbální chování. Na všech těchto faktorech velmi závisí, jak bude posluchači jeho sdělení přijímáno, jak mu bude rozuměno a jak bude rozšifrováno.

Pokud jsou posluchači pasivní a němí diváci, je tento komunikační proces velmi narušen. *Účastníci liturgie* nesmí zapomínat na to, že „jsou spolutvůrci (v správném smyslu slova ‚koncelebranty‘) a svým vnějším a vnitřním postojem

⁸⁰ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 83.

⁸¹ Tamtéž, str. 83.

spolunositeli liturgie⁸². Velmi také záleží na jejich vztahu k předsedajícímu bohoslužby a na očekávání, se kterými se přichází zúčastňovat liturgie.

Další překážkou k přijetí nebo ke srozumitelnosti mohou být odlišné představy obsahů obou stran. Důvodů může být velmi mnoho – od nedostatečné slovní nebo obsahové zásoby, různé sociální a kulturní překážky, rozdílné zkušenosti či mechanismy, které nevpustí (nebo neuchovají) danou zprávu v paměti.

Vzhledem k výše popsané šíři aspektů, které mohou sdělení či vztah znehodnotit, je třeba dávat o to větší důraz na média, která porozumění zprostředkovávají. „Liturgie ze své povahy disponuje rozmanitými *komunikačními způsoby*, které jí umožňují zapojit celého člověka.“⁸³ V první řadě je to verbální komunikace (liturgický jazyk) a neméně podstatnou roli hraje neverbální komunikace (liturgická znamení – symboly).

8.2.1. Liturgický jazyk

Liturgie je plná dialogu: Bůh přichází k člověku, nabízí mu podíl na díle spásy a člověk mu odpovídá chválou. Toto je jedna z podstatných charakteristik liturgie. Ale jaký jazyk pro tuto komunikaci zvolit, aby co nejpřesněji odpovídal dění, které se při liturgii odehrává?

Dlouhou dobu vévodila jazyku liturgie latina. Toto téměř výlučné místo (možná ho lze dokonce označit za nadvládu) bylo výsledkem historického vývoje. Bez jakéhokoli hodnocení, zda to bylo dobře či nikoli, je třeba si uvědomit, že potřeba člověka dnešní doby byla zcela jiná. Uvolnění přinesla nejprve encyklika *Mediator Dei* a zcela zásadní obrat pak nastolila konstituce *Sacrosanctum concilium*. V následujícím textu nastíním několik poznámek, které s touto změnou souvisí a jsou stále aktuální.

Možnost slavit liturgii v národních jazycích přinesla nesporný pastorační užitek. Vždyť jak mohl člověk slavit liturgii uvědoměle a aktivně, když nerozuměl tomu, co předsedající mluví?

⁸² Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 85.

⁸³ *Sacramentum caritatis*, čl. 40.

S potřebou překladů ale začaly vznikat různé obtíže s použitím vhodných výrazů, které by zachovaly původní smysl textů a modliteb, ale zároveň byly pochopitelné, srozumitelné a adekvátní naší době a současné teologii. Z tohoto zmatku poskytla základní vysvětlení a orientaci instrukce *O překladu liturgických textů* z 25. ledna 1969, která byla výsledkem mezinárodního sympózia shromážděného k této problematice. Dokument dává závažné pokyny a doporučení a zároveň staví před tuto dobu nelehký úkol – nejen pracovat na překladech, ale zároveň vytvářet i texty nové tak, aby byl liturgický jazyk „na jedné straně pochopitelný a blízký životu, aniž by upadl do jazyka novin, vědy nebo nějakého módního žargonu, na druhé straně se však do něho musí soustředit všecka náboženská zkušenost, musí mluvit z Boha a k Bohu, pronikat do hlubin lidského srdce, a blížit se tak přímo k poezii, jak se to v minulosti dařilo mnoha žalmům a hymnům“⁸⁴.

8.2.2. Řeč liturgických znamení

Komunikace v liturgii není omezená pouze na slova, ale její bohatost mimo jazyk tvoří ještě řeč beze slov (mlčení) a řeč znamení. Slova doplňují gesta, postoje, obrazy, předměty, symboly a dokreslují skutečnost, která je slovy naznačována. Liturgie znamení potřebuje, protože jí umožňují její trvalost v čase, mezi generacemi, v různých místech i během liturgického roku.

V dnešní technické a přemodernizované společnosti se jeví jako velké nebezpečí, aby člověk neztratil schopnost vnímat jednotlivá znamení. Mělo by být úkolem (mystagogické) katecheze, aby se snažila pomáhat uvádět člověka do jednotlivých znamení a gest, probouzet jeho citlivost a vychovávat ji. Liturgie je plná symbolů (viditelných znamení), za kterými je skryté neviditelné. A toto skryté a neviditelné lze často pomocí symbolů vyjádřit s takovou intenzitou, s jakou by to nebylo možné ani slovy. „Čím lépe pochopíme smysl svátostného znamení, tím hlouběji pronikneme do skutečnosti, kterou ono nejen naznačuje, ale také působí.“⁸⁵

⁸⁴ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 91.

⁸⁵ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie*, str. 25.

Vyjádření víry skrze symboly oslovuje i intuitivní poznání, překračuje hranice pevně dané logiky. Pomocí symbolů je možné uchopit i to vnitřní, nevyjádřitelné, nesrovnatelné a přesto nechat „dveře otevřeny“ k různým způsobům uznávání, poznávání a osvojení si. Znamení musí být realizováno s veškerou vážností a soustředěním a takto vyjádřená symbolika pak dokáže překročit jazykové hranice. Znamení se ale nesmí stát samoučelným, protože pak by byl ztracen jeho původní smysl.

Lze říci, že i samotné shromáždění věřících (lid Boží) je jedním z mnoha znamení, které tvoří společenství mezi sebou navzájem a s Bohem, se kterým společně vstupují do kontaktu. Je to držení těla a gesta rukou, která slova doplňují a dodávají jim pravdivost. Symbolický charakter mají liturgické předměty, úkony, znamení a věci tvořící liturgický prostor atd.

8.3. Srozumitelnost liturgie pro člověka

Liturgie je tvořena dvěma částmi – neměnnou, která byla ustanovená Bohem, a částí podléhající změnám, jenž je potřeba čas od času zrevidovat. Takovou „revizi“ udělal II. vatikánský koncil, když zkoumal, která znamení jsou důležitá a která ne, a zda opravdu mluva liturgických znamení naznačuje to neviditelné a současně je vykládá. Protože jsou některá znamení velmi stará, některá historicky a kulturně podmíněná, je třeba jednou za čas přezkoumat jejich platnost, resp. zda jsou stále srozumitelné (z hlediska teologického, historického a pastoračního) a mají co říci i dnešnímu člověku. Zda skutečně vyjadřují to svaté, čeho jsou znamením, a zda jsou pro lidi snadno srozumitelné, aby díky nim mohli mít plnou, aktivní účast na liturgii a v duchu společenství.⁸⁶

Během mnoha staletí se v liturgii některá znamení rozvinula natolik, že jich bylo zdůrazněno příliš mnoho a ta nejpodstatnější tak byla zastřena. Otcové koncilu proto úmysl zprůhlednění liturgie podtrhli ještě v dalším článku konstituce slovy: „Obřady ať se vyznačují vznešenou jednoduchostí, ať jsou stručné, srozumitelné a bez zbytečných opakování. Ať jsou přizpůsobeny

⁸⁶ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 21.

chápatosti věřících a zpravidla at' nepotřebují mnoho vysvětlení,⁸⁷ aby byly snadno a rychle pochopitelné i pro prosté věřící. Liturgie, která by byla neprůhledná a srozumitelná až po dlouhém a podrobném výkladu, by nebyla oslovující pro člověka dnešní doby, a stala by se archaickou a muzeální záležitostí. Nelze ani zvolit takový postup, že by se liturgie vrátila k jejím počátkům, protože liturgická znamení by měla odpovídat kulturním a sociálním souvislostem.

„Variabilnost symboličnosti rovněž zahrnuje, ba činí nezbytným, aby liturgie zůstávala otevřená vhodným znamením přítomnosti a aby s ohledem na pestrost kultur nebylo možné uvnitř světové církve předpisovat povinnou jednotnost liturgických znamení.“⁸⁸ Pokud chce být církev pro všechny národy, musí respektovat jak kulturní a místní zvláštnosti, tak být „otevřená“ v čase, nově se „vtělovat, zakořeňovat a ztělesňovat“.⁸⁹ Rozmanitost jak v použití jednotlivých symbolů, tak posléze i rozmanitost samotné liturgie musí být v základním způsobu chápání úkonů jednotná. Vyjádření formy a použité výrazové prostředky jsou v kompetenci místních církví a nesou jejich pečeť. Proto je důležité, aby církevní obce dokázaly jasně rozpoznat ty důležité od méně podstatných. Prvním znamením je sama farnost, protože liturgii slaví. Druhým podstatným znakem je slavení svátostí, „v nichž Kristus nově kvalifikuje základní lidské situace ve znameních, jako je křestní koupel, společenství stolu nebo slib věrnosti. Znamení přitom obecně vyžadují výklad slovem, jež je samo opět znamením.“⁹⁰ Člověk je tedy při liturgii posilován jak Božím Slovem, tak také tělem a krví Kristovou. To, že je slovo doprovázeno znamením (ustanovené samotným Kristem), velmi přispívá k tomu, aby člověk jasněji poznával a uchovával si ve svém srdci a myslí bohatství získané v liturgii.

Liturgie zaujímá centrální místo na naší cestě k Bohu. Aby byla člověku srozumitelná (nejen při splnění výše uvedeného), je základním předpokladem jeho živá *víra*. Současně si musí plně uvědomit a být přesvědčen o tom, že přítomnost

⁸⁷ *Sacrosanctum concilium*, čl. 34.

⁸⁸ Adam, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*, str. 102.

⁸⁹ Richter, K. *Liturgie a život*, str. 43.

⁹⁰ Tamtéž, str. 49.

Krista v liturgii znamená přítomnost samotného Boha, že se v liturgii odehrává dílo spásy a že on tuto spásu, resp. podíl na ní, potřebuje.

Druhým předpokladem je *vnitřní připravenost* člověka, tzn. jeho vnitřní klid, soustředěnost a duchovní bdělost. Tyto vlastnosti se možná zdají v dnešní době rychlé a technické době problémem, ale jsou to základní dispozice zobrazující vnitřní život, jeho otevřenost a připravenost.

Třetím aspektem, který napomáhá k dobrému slavení liturgie, je schopnost tvořit *společenství*. Není to pouze shromáždění jednotlivců, ale skutečné sjednocení lidí, kteří se sešli ke společnému jednání ve vzájemné shodě a úctě, a kteří jsou schopni překonat individualismus a egoismus, nepřátelství a odpor, lenivost a lhostejnost.

Tyto tři předpoklady (kladoucí těžiště na člověka) jistě nejsou jednoduché a pro mnohé lidi se mohou zdát dokonce velmi obtížné. Na tom, aby mohly být splněny, závisí jak ochota člověka, tak i jeho výchova a (sebe)vzdělávání.

8.4. Liturgická hudba a zpěv

V liturgickém shromáždění zaujímá hudba a zpěv mimořádné místo. „Církevní hudební tradice představuje nedocenitelný poklad, který vyniká nad ostatní umělecké projevy především tím, že je to bohoslužebný zpěv, vázaný na slova liturgie, a tak tvoří nezbytnou nebo integrující součást slavné liturgie.“⁹¹ Zpěv a hudba tedy nejsou něčím, co by bylo nad rámec bohoslužby, ale jsou liturgií samou.

Je nutné si však uvědomit, že hudba má směrem k liturgii „služebný charakter“, protože se do ní musí začlenit a podřídit se jí (nikdy ne naopak). Zodpovědní za provádění hudby a zpěvu by měli dbát na to, aby nebyly překrývány jednotlivé části liturgie, aby překážela některým liturgickým úkonům, nebo aby byla znemožňována aktivní účast věřících. Stejně tak by mělo být dbáno na jejich vzdělávání a přípravu liturgie.

Úlohou hudby a zpěvu „je spolupůsobit při všech formách zvěstování, činit tak zvěstování naléhavějším, dávat vyznání víry, přimlouvám i děkování

⁹¹ *Sacrosanctum concilium*, čl. 112.

celostnější výraz a ozřejmovat tak to, co se děje ve slově a znamení svátosti“⁹². Každá hudba, která otevírá srdce člověka a přibližuje mu poselství evangelia, může křesťanské bohoslužbě posloužit. Zvláštní význam má také hudba, která podtrhuje podstatu liturgie, jež je od samotného začátku chválou, a zpěv vyjadřující radostnou zvěst a oslavující hymny vykoupení.

8.5. Činná účast věřících na liturgii

Již několikrát v této práci zaznělo, že jedním z nejnáléhavějších poselství konstituce *Sacrosanctum concilium* je výraz „*participatio actuosa fidelium*“, čili činná účast věřících. Slovu činná účast bychom neměli rozumět pouze v omezeném smyslu, že každý má vykonávat nějakou aktivitu, která by někdy mohla v konečném důsledku znamenat i jistou neposednost. Ale je ji třeba chápat spíše v tom smyslu, že je třeba přistupovat k liturgii tím způsobem, že se celé shromáždění má stát subjektem liturgické slavnosti.⁹³ Slovu činná jsou proto přisuzovány ještě další přívlastky, které ho blíže specifikují: „vědomá, plná, zbožná, plodná, dokonalejší, vnitřní i vnější.“⁹⁴

Liturgie má v sobě zakořeněný velmi hluboký vztah jak k symbolům, ke slovu, tak také k víře. Skrze různá liturgická znamení a slova je víra hlásána, připomínána, zaslibována a přítomní jsou v ní povzbuzováni. Bůh skrze církve (její poselství a činnosti) nabízí svoji milost, která však naléhavě volá po odpovědi ze strany věřících. Aby však mohlo dojít k adekvátní komunikaci a odpovědi, je důležitá jak otevřenost a připravenost člověka (kněze i laika), tak to, aby bylo umožněno celému shromáždění zapojení do liturgické činnosti „k Boží cti a slávě a k spáse světa“.

Člověk by si měl uvědomovat tuto jednotu shromáždění, do kterého patří, zvláště uvědomovat při slavení liturgie. „Věřící – má-li být jeho účast na liturgii živá – si musí být vědom, že se modlí a jedná v církvi neboli že v něm se modlí

⁹² Richter, K. *Liturgie a život*, str. 54.

⁹³ Srov. De Clerc, P. *Moudrost liturgie a jak jí porozumět*, str. 17.

⁹⁴ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Nástin liturgické teologie*, str. 77.

a jedná církev; musí vědět, že se všemi ostatními věřícími tvoří jednotu, a musí ji s nimi také chtít tvořit.“⁹⁵

„*Participatio actuosa* se projevuje tedy ve dvojím směru:

- neustálé prohlubování dimenze *mysterion* při slavení liturgie;
- pochopení a přijetí povolání k účasti na liturgické službě.“⁹⁶

8.6. Radost plynoucí z liturgie

Liturgie třicáté neděle v mezidobí začíná slovy: „Ze srdce ať se radují, kdo hledají Hospodina“ (Ž 105,3). Toto poselství by ale nemělo platit pouze pro tuto neděli, ale mělo by být jedním z hlavních rysů každé bohoslužby. Radost by měla být podstatným znakem každého scházení a společenství stejně, jako to bylo u prvních křesťanů – viz biblické poselství: „Po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem. Chválili Boha a byli všemu lidu milí.“ (Sk 2,46n)

Každá farní obec by se měla scházet s radostí, která vyplývá ze společenství s Kristem. V liturgii se přece připomíná spásné Boží jednání v minulosti a současně se zakouší Boží pomoc v přítomnosti. Obojí je velkým důvodem k vděčnosti a skutečné radosti, jenž není pouze nějakou prázdnou veselostí nebo odtržením od skutečnosti, ale opravdovou vnitřní radostí. Skutečná radost však nemyslí pouze na sebe, ale pamatuje i na bolest a trpící, kvůli kterým Kristus přišel, trpěl a zemřel. To, že vstal z mrtvých a pokořil tak všechno zlo, bolest a utrpení, by mělo křesťana naplňovat radostí, optimismem a plnou nadějí.

„Liturgie je radostí a těšením na to, že jednou budeme moci patřit na Boha takového, jaký jest, v bezpečné naději, že patření na jeho tvář naplní člověka vykupující radostí.“⁹⁷ Tato radost ale nesmí zůstat ve vzduchoprázdnu, být abstraktní, ale musíme ji v bohoslužbě vnímat všemi smysly. Ovšem je to velmi citlivé téma, protože ji nejde přikázat, ale naopak ji jde velmi snadno a rychle zkazit.

⁹⁵ Guardini, R. *O duchu liturgie*, str. 16.

⁹⁶ Kunetka, F. *Slavnost našeho vykoupení: Nástin liturgické teologie*, str. 79.

⁹⁷ Richter, K. *Liturgie a život*, str. 52.

Liturgie by měla být slavností, která člověka rozradostňuje, jak říká žalmový verš: „Stežku života mi dáváš poznat, vrcholem radosti je být s tebou.“ (Ž 16,11)

9 Kritéria, která by měla respektovat příprava na první svaté přijímání dětí

Příprava na první svaté přijímání dětí se většinou odehrává v rámci časově ohraničeného úseku. V jejím závěru děti zpravidla přistupují ke svátosti smíření, posléze pak přijímají Krista v eucharistii.

V praxi se tato příprava bohužel často odehrává během „výuky náboženství, má charakter výuky s naplánovanými výukovými cíli, tajemství víry jsou pojata jako učební látka, která je žákům vysvětlena včetně toho, proč ji musejí aplikovat do života. Hodiny jsou doplněny o modlitbu. V závěru se koná bezprostřední praktická příprava s knězem zaměřená na zopakování klíčových vědomostí a na osvojení si potřebných dovedností.“⁹⁸ Existují však i jiné (do jisté míry chápané jako alternativní) nabídky.

Proto považuji za důležité věnovat se tomuto rozlišování výuky náboženství a katecheze, přičemž důraz je samozřejmě dáván na katechezi, zvláště na její iniciační podobu, vztah k liturgii a potřebu mystagogické katecheze.

Druhým kritériem, kterého bych si chtěla v rámci této práce všimnout, je spolupráce s rodinou, příp. celou farností. Toto se mnohdy může zdát jako neskutečný ideál, ale je třeba mít na paměti, že právě v této době jsou rodiče a někdy i celé rodiny obzvláště „otevřeni k prohloubení vědomostí z oblasti víry, případně k obnově své náboženské praxe“⁹⁹. První svaté přijímání dětí se tak může stát záležitostí celé rodiny i po duchovní stránce.

Farnost je tvořena skupinou rozličných osob s rozdílnými charismaty. Dítě by v tomto společenství mělo být bráno jako jeden z „právoplatných“ farníků (a ne pouze adept na přijetí svátosti) před začátkem přípravy, stejně tak i v jejím

⁹⁸ *Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference*, str. 78.

⁹⁹ *Směrnice pro udílení svátostí v Arcidiecézi pražské*, kap. 4.3.

průběhu a po skončení. Ve farním společenství by měl člověk zažít především prostředí, ve kterém lze plně žít svoji vírou.

Třetímu hledisku, kterému bych se chtěla při reflexi materiálů věnovat, je aktivní a vědomá účast dětí na mši svaté. Toto považuji za velmi podstatné, aby dítě nejpozději v den přijetí prvního svatého přijímání trochu rozumělo tomu, co se právě děje. Proto je v teoretické části popisována liturgie v takové šíři, aby bylo patrné, co vše se v liturgii odehrává, a že není vhodné ji příliš „pedagogizovat“, jinak se z ní vytrácí to, čím by měla být. Přesto je postupné uvádění do tajemství liturgie a výchova k aktivní účasti velmi podstatným a klíčovým prvkem nejen celé přípravy, ale i budoucího svátostného života dítěte vůbec.

Na tyto potřeby zareagovali i církevní představitelé vydáním několika dokumentů zaměřených na slavení mše svaté s dětmi a pro děti.

9.1. Rozlišení výuky náboženství od katecheze

Rozlišování výuky náboženství a katecheze by se nemělo odehrávat v protikladu, nebo být chápáno jako konkurence. Obě etapy evangelizace se vzájemně doplňují a propojují. Výuka náboženství pomáhá všem žákům lépe porozumět křesťanskému poselství a jeho vztahu k dnešní společnosti. Katecheze následně napomáhá těm dětem, které prošly první konverzí, aby v této víře rostly a zrály.

9.1.1. Vztah liturgie a katecheze

„O liturgii se říká, že je živým katechizmem, protože obsahuje celé bohatství křesťanského poselství.“¹⁰⁰ V tomto ohledu mají zvláštním význam především bohoslužba slova s následnou odpovědí člověka v naslouchání, v modlitbě a vyznání víry, dále pak může mít velký pastorační a katechetický rozměr kázání, které slyšené slovo aktualizuje. V neposlední řadě jsou to také modlitby při udílení svátostí a liturgický rok, jenž konkrétním způsobem doprovází život člověka.

¹⁰⁰ Pešek, J. Katecheze a liturgie. *IKD - Informace královéhradecké diecéze* [online]. 2007, č. 9 [cit. 2010-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://ikd.diecezehk.cz/index.php?ac=104>>.

Liturgie katechezi potřebuje, protože zmíněné katechetické působení liturgie se neděje automaticky. Jedním z úkolů katecheze je proto uvádění do liturgie a výchova k jejímu poznání, bez něhož se liturgie stává prázdným a nesrozumitelným obřadem. „Kromě poznání významu liturgie a svátostí má katecheze vychovávat věřící k modlitbě, k vděčnosti, k pokání, k důvěře, ke smyslu pro společenství a k jazyku symbolů, protože to všechno je nezbytné pro opravdový liturgický život.“¹⁰¹

Vztah liturgie a katecheze je však oboustranný, neboť i *katecheze potřebuje liturgii*. Katecheze se totiž musí přirozeně odehrávat v rámci liturgického roku a ve spojení se svátostmi, aby plnila svůj smysl – tedy aby umožňovala ve víře růst a zrát. Katecheze se proto nechává liturgií inspirovat zejména v oblasti symbolů a slavení.¹⁰² Na základě postupného uvádění do světa symbolů a jejich porozumění je umožněno obracet se k Bohu i pomocí symbolů, které posléze mluví samy. Skrze aktivní a vědomé slavení se rozvíjí náboženské zkušenosti jak jedinců, tak i skupin. Jsou tím potvrzovány základní hodnoty a potřeba někam patřit. Stává se také motivací a posilou do běžného života.

9.1.2. Mystagogická katecheze

Slovem *mystagogie* je obecně označován vstup do tajemství, uvádění do jeho hlubšího pochopení. Smyslem mystagogické katecheze by tedy mělo být uvádění do tajemství liturgie či konkrétní svátosti. Toto uvádění (hlubší porozumění či zasvěcení do víry) by se mělo projevovat jak v průběhu samotné přípravy, která tím „umožní dobré prožití vlastního slavení svátosti i mystagogii“¹⁰³, tak po přijetí dané svátosti, kdy lze „stavět na tom, co člověk ve svátosti prožil, aby si více uvědomil zdarma danou lásku, kterou Bůh v této svátosti projevil,“¹⁰⁴ a poznal tak v co možná největší šíři veškeré bohatství, jež je

¹⁰¹ Pešek, J. Katecheze a liturgie. *IKD - Informace královéhradecké diecéze* [online]. 2007, č. 9 [cit. 2010-03-01]. Dostupné na WWW: <<http://ikd.diecezehk.cz/index.php?ac=104>>.

¹⁰² Srov. tamtéž.

¹⁰³ *Náboženské vzdělávání a katecheze ve farnostech: Sborník druhé vědecké katechetické konference*, str. 40.

¹⁰⁴ *O směřování katecheze v dnešní době*, str. 53.

mu nabízeno. Zároveň se tím otevírá cesta k plnějšímu začlenění do společenství věřících.

9.2. Příprava ve spolupráci s rodinou a farností

Víra křesťanů se nevznáší někde ve vzduchoprázdnu. Není jen záležitostí jednotlivců, ale je vázána na společenství, čili na farnost. „Farnost je prostorem hlásání, zprostředkování i slavení víry; prostorem, kde je možné víru zakusit či se setkat s jejími konkrétními projevy.“¹⁰⁵ V rámci farnosti lze nalézt několik prostředí, kde víra roste a zraje. Je to zejména rodina a společenství věřících farníku, dále pak např. škola, hnutí, skupiny či různá sdružení. Proto by se příprava na přijetí prvního svatého přijímání neměla odehrávat izolovaně od všech těchto složek, ale ve spolupráci s nimi.

9.2.1. Rodina

Prvním místem, kde děti získávají základy křesťanské výchovy, je rodina. Rodiče mohou účinně katecheticky působit, protože jsou s dětmi svázáni silnými citovými vazbami a společně sdílí každodenní život. Dokážou dětem poskytnout bezprostřední zkušenost důvěry, která velmi ovlivňuje dějiny víry člověka, a předávat způsob života s následnou identifikací dětí s ním.

9.2.2. Farnost

Farnost by však neměla být zastoupena pouze knězem, případně katechetou, který se na přivádění k víře, jejím rozvoji a uvádění dětí ke slavení svátostí podílí. Je přirozené, že ti, kteří mají přípravu na starosti a nesou za ni zodpovědnost, se při ní budou nejvíce angažovat. Ale je vhodné a žádoucí, aby se děti v rámci přípravy setkávaly i s jinými osobami. „Nejde v tomto případě jen o jakési samoučelné zpestření, ale o příležitost k vnímání různých obdarování, která mají jednotlivé osoby v církvi a o svědectví víry, podané různými osobami s různým osobním ‚zabarvením‘ téhož křesťanství.“¹⁰⁶ V tomto společenství by

¹⁰⁵ *Náboženské vzdělávání a katecheze ve farnostech: Sborník druhé vědecké katechetické konference*, str. 26.

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 41.

také mohl připravovaný nalézt někoho, kdo by ho na cestě víry osobně doprovázel.

Na základě všeobecného povolání laiků by proto mělo cítit zodpovědnost za katechezi celé farní společenství, každý člověk dle svého osobního obdarování a zaměření (povolání k apoštolátu). Tato různost osob by se totiž měla projevovat také růzností nabídek služby víře a prospěchu druhým lidem.

9.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Vydáním konstituce *Sacrosanctum concilium* s jejím zaměřením na aktivní účast věřících byla otevřena nová cesta pro slavení mší svatých s dětmi. To však předpokládalo přizpůsobení liturgie dětskému vnímání a možnostem jejich zapojení.

9.3.1. Direktorium pro mše s dětmi

V roce 1973 vydala Kongregace pro bohoslužbu *Direktorium pro mše s dětmi*, které nezaměnitelným způsobem doplňuje *Všeobecné pokyny k Římskému misálu* a je jedním z prvních dokumentů reflektující specifické potřeby dětí. Se vši vážností totiž bere v potaz skutečnost, že dítě není jako „malý dospělý“, ale že má mj. odlišný způsob vnímání skutečnosti – „aperceptivní, tedy spočívá v osvojování si představ, přičemž se opírá o předchozí skutečnosti“¹⁰⁷.

Hlavní přínosy direktoria je třeba vidět především ve dvou základních oblastech. První pomocí je nabídka možností, jak lze dětem přizpůsobit prožívání mše svaté. Druhá část je zaměřena na možnosti aktivního a vědomého slavení mše svaté pro děti s účastí menšího počtu dospělých. Dokument se věnuje mešní slavnosti, úkolům a službám, které jsou s ní spojeny, a poměrně podrobné přípravě této slavnosti.

9.3.2. Eucharistické modlitby pro mše s dětmi

V roce 1992 vydala Liturgická komise Biskupské konference ČSFR tzv. „*Zelený dodatek*“ k *Českému misálu*, jehož součástí jsou tři eucharistické

¹⁰⁷ Demel, Z. *Eucharistické modlitby z dodatku k Českému misálu*, část 1.1.

modlitby pro slavení mše s dětmi formulovány takovým způsobem, aby jejich jazyk byl srozumitelnější a více přizpůsobený řeči dětí.

„Eucharistické modlitby pro mše s dětmi byly koncipovány tak, aby se ještě více než při liturgii dospělých uplatnil princip činné účasti, tento vedoucí motiv celé liturgické reformy II. vatikánského koncilu. Dětem je tak umožněno zapojit se do průběhu eucharistické modlitby jednak přednášením děkování, jednak aklamacemi a též vhodnými gesty.“¹⁰⁸

Všechny eucharistické modlitby obsahují jednotící myšlenku, která je mj. podtržena již zmíněným zvýšeným počtem aklamací. První modlitba se věnuje tématu „Bůh je náš Otec“, druhá je zaměřena na téma „Bůh mě má rád“ a třetí směřuje ke zvolání „Děkujeme ti, Bože“.

9.3.3. Pastorační příručka pro veřejné pobožnosti

V roce 2002 vydala Česká biskupská konference *Pastorační příručku pro veřejné pobožnosti*. V části věnované eucharistii se také Liturgická komise České biskupské konference zaměřila na první svaté přijímání. Je zde nabídnut obřad představení dětí při mši, kterého se účastní co možná největší část farního společenství, dále je upřesněna mše provokomunikantů (zvláště obnova křestního vyznání) a zpracován návrh (či základní osnova s poznámkami), jak by bylo možné vést děkovnou pobožnost prvokomunikantů, jejich rodičů a příbuzných a v podstatě i celého širokého farního společenství po společné slavnosti.

10 Reflexe materiálů zaměřených na první svaté přijímání

Reflexe materiálů vychází především z teoretické části, jež je podtržena předchozí kapitolou. Má poměrně jasnou strukturu a pro lepší přehlednost je členěna dílčími podnadpisy. Nejdříve je uvedena stručná charakteristika daného materiálu, poté je zpracován jeho rozbor vycházející ze zaměření programu, tedy zda inklinuje k výuce náboženství nebo ke katechezi.

¹⁰⁸ Demel, Z. *Eucharistické modlitby z dodatku k Českému misálu*, část 1.2.1.

Druhou popisovanou oblastí je možná spolupráce s rodiči, případně zapojení širšího společenství – farnosti.

Třetím okruhem je téma mše svaté a způsob nebo možnosti, jaké využívají k tomu, aby děti byly připraveny aktivně a vědomě slavit mši svatou.

Poslední odstavce jsou tvořeny závěrečným hodnocením, které nechce být přehnaně nebo zbytečně kritické, ale chce spíše vyzvednout přínos konkrétní publikace nebo programu.

Hodnocené materiály

Materiály, kterým se budu v této reflexi věnovat, je možné rozdělit do čtyř skupin. Jejich přehled včetně dostupných bibliografických údajů je uveden v příloze číslo II.

První skupinu tvoří nejčastěji používané programy, resp. ty, na které jsem dostala doporučení z jednotlivých diecézních katechetických středisek. Prvním z nich je oficiální řada materiálů „*Bůh k nám přichází*“, která se používá v celé republice. Poměrně novým programem je komplet s názvem „*Dnes budu Tvým hostem*“ z dílny Katechetického a pedagogického centra Biskupství ostravsko-opavského. Těmto dvěma programům se věnuji vzhledem k jejich výsadním pozicím v praxi nejpodrobněji. Do této kategorie bych ještě zařadila „*Materiály k (dlouhodobé přípravě dětí k 1. svatému přijímání*“ zveřejněné na webovém serveru Pastoračního střediska Arcibiskupství pražského www.pastorace.cz a sešitek „*Tajemství chleba*“ od doc. Ludmily Muchové.

Ve druhé skupině je možné najít materiály, které se používají v rámci přípravy na první svaté přijímání – ovšem ne v celorepublikovém rozsahu, spíše oblastně. Jsou to publikace P. Jiřího Plhoně s názvem „*Jsme tvé děti, Pane Ježíši*“, dále brožurka „*Příprava na první svaté přijímání*“ od P. Ladislava Simajchla a „*Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání*“ od manželů Pavly a Jaroslava Schrötterových.

Třetí kategorii jsem vytvořila z letáčků velmi malého rozsahu. Jsou jimi „*Chléb života*“ a „*Pozvání na hostinu*“.

Čtvrtý a poslední oddíl se skládá ze tří publikací, které jsou zpracovány jako katechismy a občas se k přípravě používají jako hlavní nebo doplňková literatura: „*Bůh mě pozval*“, „*Přijď, Pane Ježíši!*“ a „*Pojďte za mnou*“.

10.1. Program „Bůh k nám přichází“

Katechetická komise České biskupské konference pověřila v devadesátých letech Marii Špačkovou z brněnské diecéze, Mgr. Marii Mléčkovou a Mgr. Ludmilu Svobodovou z olomoucké arcidiecéze zpracováním kompletu materiálů pro třetí třídu.

V roce 1996 byla vydána řada s názvem „*Bůh k nám přichází*“, která obsahuje učebnici, metodiku a pracovní listy. Tento program prošel oponentním řízením a na základě jeho souladu s *Katechetickými směrnicemi* z roku 1994 a *Osnovami náboženské výchovy pro základní školy* vydanými v roce 1996 ji na svém 15. zasedání „schválila Česká biskupská konference k vydání jako učebnici náboženské výchovy, metodiku k učebnici a pracovní listy pro 3. ročník základních škol (jako pomůcky pro přípravu dětí k prvnímu přijetí svátostí smíření a eucharistie)“¹⁰⁹.

V roce 2007 byla učebnice zrevidována (byly upraveny drobné změny v textu a zaktualizovány některé fotografie), nově vydána a opatřena církevním schválením „předsedy České biskupské konference, arcibiskupa Jana Graubnera č.j. 427/2007 ze dne 28. srpna 2007“¹¹⁰.

10.1.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Řada materiálů na téma „Bůh k nám přichází“ je primárně určena pro výuku náboženství žáků třetích tříd, která se odehrává zpravidla ve školním prostředí. Materiály odpovídají osnovám náboženské výchovy pro základní školy a podle nich jsou také zpracovány. Na základě přehledu témat lze odhadnout, že se počítá s časovou dotací jedné hodiny týdně.

Ročník je charakterizován třemi obecnými cíli: doprovázení dětí na cestě víry včetně poznání základních pravidel pro komunikaci s Bohem a soužití

¹⁰⁹ Špačková, M.; Mléčková, M.; Svobodová L. *Bůh k nám přichází*. 1. vyd., str. 4.

¹¹⁰ Špačková, M.; Mléčková, M.; Svobodová L. *Bůh k nám přichází*. 2. přeprac. vyd., str. 4.

s bližními, dále spolupráce s knězem při přípravě na přijetí svátosti smíření a Krista v eucharistii a potřeba blízké přípravy v příslušném farním kostele nebo na faře.

V úvodu *metodických textů* jsou rozepsána témata (náplně) jednotlivých katechezí, jejichž součástí je výpis základních předpokladů a cílů hodin. Protože je ročník koncipován tak, že jeho základním cílem je příprava na osobní setkání s Kristem v eucharistii, jsou témata řazena tak, aby k tomuto cíli směřovala. To znamená, že se vychází z příběhu Adama a Evy, z poznání hříchu a následné Boží záchrany člověka. Dále je postupně probíráno Desatero, čili pravidla, která jsou dána člověku pro jeho štěstí a nikoli omezování. Poté jsou děti seznámeny s láskyplným postojem Ježíše ke všem hříšným, které nikdy neztracuje, ale naopak zve k sobě (příběh Zachea, uzdravení ochrnutého a podobenství o marnotratném synovi). Skrze vstup do liturgického roku (konkrétně do postní doby a jejího hlavního poselství) se žáci dostávají ke svátostem jako znamením Boží lásky. Poté je poměrně podrobně rozebíráno téma mše svaté a jejích částí, které je završeno prvním svatým přijímáním ve farní rodině. Další témata kopírují liturgický rok (vzkříšení, Panna Maria, seslání Ducha Svatého) a posledním tématem jsou prázdniny s Ježíšem.

Blízká svátostná příprava by podle metodiky měla probíhat mimo hodiny náboženství, tzn. v kostele nebo na faře. Jsou zde zformulovány její dva základní cíle: pomoc žákovi k navázání nebo utvrzení kontaktu s knězem (aby neměl takový strach ze svátosti smíření) a s farností (resp. s kostelem, s některými lidmi farního společenství a jejich iniciativami); snaha propojit získané vědomosti z hodin náboženství s tím, co prožívá ve farnosti. K tomuto účelu je vyjmenováno sedm klíčových témat, která by měl kněz s dětmi zopakovat před přistoupením ke svátosti smíření, a tři témata k zopakování před přijetím svátosti eucharistie – včetně praktického nácviku (nacvičení potřebných dovedností). Podrobněji se materiál blízké svátostné přípravy nevěnuje.

Učebnice pro děti je vytvořena velmi dobře, poutavým způsobem je doplněn text ilustracemi a fotografiemi. Na konci každé kapitoly je shrnutý krátký text, který je určen k zapamatování, a námět na domácí práci. V závěru

učebnice je uvedeno opakování – k jednotlivým tématům vyučovacích hodin jsou znovu vypsány věty k zapamatování a navrženy otázky včetně stručných odpovědí.

Pracovní listy jsou zpracovány do složky, aby mohly být dětem rozdávány postupně, to znamená tak, aby se děti vždy mohly těšit na novou aktivitu – některé zvědavé děti si totiž dopředu procházejí celý sešit, a pak je už nic nepřekvapí. Katecheta tak dá dětem na začátku roku jenom obálku a do každé hodiny jim bude brát pouze jeden list, který zrovna potřebuje. Aktivity jsou velmi pestré a dobře sestaveny. Skládají se např. z různých doplňovaček, omalovánek, křížovek, skládaček apod.

Mám-li se na základě předchozího popisu rozhodnout, zda je materiál koncipován jako výuka náboženství nebo katecheze, nedokážu napsat jednoduché vyjádření. Na základě postavení programu, který vyplývá ze schválených osnov, potažmo z vyjádření České biskupské konference (byť již velmi starého a možná překonaného), je materiál určen pro výuku náboženství.

Problém je však v tom, že je materiál jednoznačně zaměřen na přípravu na přistoupení ke svátosti smíření a přijetí prvního svatého přijímání, která se dnes doporučuje přesunout spíše do prostředí farnosti. Metodika sice hovoří o bezprostřední přípravě knězem, ale velmi stručně a spíše z toho důvodu, aby se dětem trochu představil a sám si přezkoušel, co se žáci naučili.

Program také automaticky předpokládá, že všichni žáci jsou věřící, z věřících praktikujících rodin a tudíž chtějí ke zmíněným svátostem přistoupit. Během vyučovacích hodin, které jsou koncipovány spíše jako katecheze, je také určený čas na modlitbu. Není sice nikde řečeno, že by se „nevěřící“ děti programu nemohly účastnit, ale v podstatě se s nimi nepočítá. S tím souvisejí i cíle jednotlivých hodin, které jsou mnohdy formulovány jako přivádění ke Kristu, vzbuzování touhy po něm a jeho lásce a následné lidské odpovědi apod.

10.1.2. Spolupráce s rodinou a farností

Jak jsem již uvedla, je materiál koncipován tak, že se odehrává výhradně v prostředí školy, což je v tomto směru jeho velká nevýhoda. Přesto lze

z programu vyčíst alespoň tři základní impulsy ke spolupráci (byť ve velmi skromné podobě).

Spolupráce dětí a jejich rodičů může být navázána například prostřednictvím *domácích úkolů*, které děti na hodinách dostávají, i když by to samozřejmě neměl být ten hlavní důvod.

V učebnici je každá kapitola zakončena malou *ikonkou rodiny*, u které je vždy napsán nějaký námět na zamyšlení, činnost, vyprávění, na společnou přípravu nějaké aktivity, sdílení zkušeností rodičů a dětí apod. Převážná většina těchto „úkolů“ ale předpokládá věřící a současně praktikující rodiče, což v dnešní době jistě není samozřejmostí.

Třetí bod, ze kterého lze usuzovat na možnou *spolupráci s farností*, je odkaz v osnovách a v metodice. A sice ten, že blízká příprava na přijetí zmíněných svátostí má probíhat ve spolupráci s místním knězem a s farností, formulováno obecně jako „seznámení se s lidmi z farního společenství a některými z jeho iniciativ“¹¹¹. Ale jakým způsobem se toto pak odehrává v praxi? To by patrně mělo být součástí pastoračních programů v jednotlivých farnostech.

10.1.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Vzhledem ke skutečnosti, že jsou tyto materiály určeny pro výuku náboženství, jsou zaměřeny spíše na získání „teoretických“ znalostí o mši svaté. Poslední večere, mše svatá a její části jsou dětem vysvětlovány, žáci jsou postupně seznamováni např. s liturgickými předměty a prostorem. Samozřejmě, že jsou tyto znalosti důležité pro pochopení toho, co se při mši svaté odehrává, ale domnívám se, že k vnitřnímu pochopení to nestačí. Mezi cíli hodin je sice možné nalézt určité náznaky, které se zaměřují také na vnitřní přípravu, a snaží se tak přivést děti k bližšímu porozumění mše svaté. Problémem však zůstává to, že přitom vycházejí pouze z prostředí „školních lavic“ – nepočítá se s tím, že by se

¹¹¹ Špačková, M.; Mléčková, M.; Svobodová L. *Bůh k nám přichází: Metodické texty k učebnici náboženství pro III. ročník základních škol*, str. 8.

liturgické slavení či uvádění do světa symbolů a symbolického jednání mohlo stát přímou součástí přípravy.

10.1.4. Shrnutí

Řada materiálů „*Bůh k nám přichází*“ je vzhledem k jejich „oficiálnímu postavení“ nejpoužívanější. V některých diecézích je doporučují s tím přívlastkem, aby je katecheté a kněží využívali spíše mimo školu, tzn. v prostředí farnosti.

Program (ačkoli je určen k výuce náboženství) je zaměřen katecheticky. Víru dětí automaticky předpokládá a snaží se rozvíjet jak znalosti, tak do jisté míry i uvádět do jednotlivých tajemství. Je však třeba znovu podotknout, že „pravdy naší víry jsou tajemství; proto je nelze jednoduše vyučovat, ale můžeme a máme do jejich porozumění uvádět, což se může dít i velmi srozumitelným jazykem.“¹¹²

Spolupráci rodičů, příp. farnosti nepovažuji za adekvátní. Jsem přesvědčena, že by mělo jít o společné dílo rodičů, dětí, kněze, katechety, příp. dalších lidí z farnosti.

Co se týká tématu mše svaté a zapojení dětí, myslím si, že děti sice získají určité znalosti o mši svaté (byť systematicky a dobře podané). Ale pokud se vychází pouze z těchto materiálů, nelze stoprocentně předpokládat, že jsou děti schopny vnímat svátosti jako prostředky, které skutečně prohlubují jejich osobní vztah ke Kristu.

10.2. Program „Dnes budu Tvým hostem“

V roce 2007 vydalo Centrum pro katechezi (dnes Katechetické a pedagogické centrum) Biskupství ostravsko-opavského řadu materiálů s názvem „*Dnes budu Tvým hostem*“ od autorky Mgr. Evy Muroňové z ostravsko-opavské diecéze a autora P. Tomáše Cyrila Havla, CFSsS z českobudějovické diecéze. Program je zpracován podle německé předlohy sestry Esther Kaufmannové a P. Dr. Meinulfa Blechschmidta vydané v roce 1989 a dodnes používané zejména

¹¹² *Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference*, str. 86.

v Bavorsku. Vychází přitom z pedagogického směru, jež rozvíjí „Institut für ganzheitlich sinnorientierte Pädagogik – RPP“.

Celou řadu „*Dnes budu Tvým hostem*“ tvoří obsáhlá metodika k prvnímu přijetí svátosti smíření a svátosti eucharistie, kterou doplňují pracovní listy se stejným názvem a dva sešitky. První z nich se jmenuje „*Effatha*“ a je zaměřen na slavení svátosti smíření. Druhý se s názvem „*Marana tha*“ věnuje slavení svátosti eucharistie. Hlavním cílem celého programu je „rozkrýt a upevnit v dětech dispozici prožívat svým jedinečným způsobem jedinečné setkání jedinečného vztahu Boha k člověku a člověka k Bohu, který se v jejich životě zpřítomňuje ve svátostech“¹¹³.

Program má uděleno církevní schválení „pro ostravsko-opavskou diecézi č.j. 31/07 Sbi, v Ostravě dne 30. 1. 2007“¹¹⁴.

Katechetické a pedagogické centrum Biskupství ostravsko-opavského pořádá k tomuto programu semináře, na kterých přítomné seznamuje s obsahem materiálů, učí s nimi pracovat a na základě praktických ukázek představuje jeho možnosti a konkrétní použití v praxi. Semináře jsou určeny pro kněze, katechety, učitele náboženství a všechny, kteří se aktivně podílejí na přípravě dětí ke svátostem.

10.2.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Program se skládá z dvaceti osmi setkání, která jsou zařazena do prostředí farnosti a společenství rodiny. Počítá se v nich se setkáváním skupiny dětí ve farnosti, dále se setkáváním dětí společně se svými rodiči i se setkáním pouze rodičů. Náplní programu jsou také materiály typu dopisy rodičům a předlohy ke slavení společných bohoslužeb.

Příprava dětí k přistoupení ke svátosti smíření a k prvnímu přijetí svátosti eucharistie nabízí velkou příležitost ke katechezi. Snahou materiálu „*Dnes budu*

¹¹³ *Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference*, str. 107.

¹¹⁴ Blechschmidt, M.; Kaufmann, E. *Dnes budu Tvým hostem: Metodika pro přípravu dětí mladšího školního věku ke svátosti smíření a svátosti eucharistie*, str. 2.

Tvým hostem“ je přispět k tomuto doprovázení ve víře a zároveň chce obohatit možný prostor o rozměr slavení ve společenství rodiny a farnosti.¹¹⁵

Katechetická příprava na přijetí svátostí má svá určitá specifika, jež chce tento materiál podtrhnout. Jsou jimi: „Úcta ke každému dítěti a respektování jeho potřeby celistvé výchovy, tedy potřeby nejen znalostí, ale také dovedností a postojů. Výběr forem sdílení víry a jejich pravd s ohledem na dispozice a možnosti dítěte. Respektování odpovědnosti rodičů za výchovu dětí.“¹¹⁶

Jednotlivá setkání programu jsou rozdělena do tří tematických celků. První část *„Scházíme se“* se věnuje společenství církve, svátosti křtu a je zakončena obnovou křestních slibů. Druhý celek s názvem *„Ježíš uzdravuje“* je zaměřen na přípravu ke svátosti smíření. Konečně třetí část na téma *„Ježíš nám dává chléb života“* směřuje ke slavnosti svátosti eucharistie.

Metodický materiál pro vyučujícího se snaží respektovat výše uvedená specifika a požadavky katecheze. Tudíž vzhledem ke skutečnosti, že cílem jednotlivých hodin by nemělo být pouze nabytí jistých znalostí, ale i získání určitých postojů a vztahů, je příprava a průběh dílčích setkání náročnější na pomůcky a rozličné metody práce. Jedná se o pochopení postojů a rozvíjení vztahu „nejen k sobě, ke světu a k lidem, ale především vztah k Bohu a k Ježíši Kristu, který se ve svátostech zpřítomňuje a stává se konkrétní pomocí v konkrétní životní situaci“¹¹⁷.

Každé setkání dětí je navrženo tak, že se skládá ze tří na sebe navazujících částí. Na začátku setkání se opakují obdobné rituály (písně, modlitby, gesta a činnosti). Posléze se snaží katecheta oslovit jemným, ohleduplným a konkrétním způsobem vlastní zkušenost dětí také skrze symboly, popř. symbolické jednání. Druhá část seznamuje děti s biblickými texty, jež jsou založeny na záchraně a uzdravení skrze Ježíše. Během nich by měly děti znovu poznat Ježíše jako vzor a pocítit jeho laskavý pohled, vstřícnost a přijetí. Ve třetí části by pak měla následovat konkrétní zkušenost (či odpovídající odpověď) dětí.

¹¹⁵ Srov. Blechschmidt, M.; Kaufmann, E. *Dnes budu Tvým hostem: Metodika pro přípravu dětí mladšího školního věku ke svátosti smíření a svátosti eucharistie*, str. 7.

¹¹⁶ Tamtéž, str. 7.

¹¹⁷ Tamtéž, str. 7.

Metodická příručka je vytvořena velmi pečlivě. Nabízí jak celkový popis celků a jejich cílů, tak i konkrétní a podrobné zpracování jednotlivých setkání. Součástí je také seznam pomůcek k celému programu, kopírovatelné materiály a bohatý barevný obrazový materiál.

Pracovní listy pro děti kopírují a doplňují témata metodiky, každému tématu je věnován jeden pracovní list (samostatná oboustranná A4). V metodice je popsáno, jak a kdy je s nimi možné pracovat a kdy je dětem předávat. Náplní pracovních listů jsou modlitby, písně, vystřihování, doplňování textů, barevné obrázky, mapy, biblické texty, důležitý výklad aj. Součástí jsou také listy, které mají sloužit jako upomínky na první přijetí svátosti smíření a eucharistie.

Sešitek „Effatha – Otevři se!“ se věnuje výchově svědomí a prostřednictvím novozákonních textů doprovází děti i rodiče přípravou na svátost smíření. Přibližuje její význam a průběh. Snaží se ji představit jako oslavu obnoveného vztahu s Bohem, návratu k němu a oslavu nového začátku. Co je dobré a co naopak ne, je založeno na poznání a pochopení biblických textů o Ježíšových uzdraveních.

Sešitek „Marana tha – Pane, přijď!“ je určen dětem a uvádí je do slavení eucharistie. „Tento sešitek nechce být jen popisem gest a návodem k tomu, jak, kdy a co při mši svaté říkat. Chtěl by být branou, která ti (dítěti) pomůže prostřednictvím obrázků a textů vstoupit do posvátného děje mše svaté a zahlédnout v něm Boha.“¹¹⁸

10.2.2. Spolupráce s rodinou a farností

Jedním ze specifik programu *„Dnes budu Tvým hostem“* je fakt, že se vychází ze spolupráce s rodiči a že je příprava zasazena do společenství farnosti. „Nechat dítě prožívat, že je ve středu zájmu rodičů, vychovatelů a celé farnosti, je ten nejlepší způsob, jak mu dát zakusit, že je také mnohem dokonaleji a láskyplněji ve středu Božího zájmu. Tím, že se dítě učí tyto základní životní

¹¹⁸ *Effatha: Otevři se!*, str. 3.

vztahy vnímat, vyjadřovat, se učí vnímat a vyjadřovat také svůj vztah k Bohu ve svátostech.“¹¹⁹

Materiál nabízí několik konkrétních návrhů, jak tuto spolupráci realizovat. Prvním z nich jsou *setkání s rodiči*. Rodiče se na nich nemají pouze dozvědět organizační záležitosti přípravy, ale mají se také vzájemně poznat jak mezi sebou, tak s knězem, katechetou, popř. s dalšími asistenty. Mohou být také přizváni k většímu zapojení do přípravy dětí. Ale především je třeba rodičům připomenout, že příprava dětí není izolovaným jevem, ale že je naplněním slibu, k němuž se zavázali při křtu dětí. Mají být přitom ujištěni, že tuto jejich zodpovědnost nikdo nemůže převzít, ale že jsou ve farnosti lidé, kteří jim s tímto úkolem rádi pomohou.

Druhou nabídkou spolupráce jsou *dopisy rodičům*, které děti dostávají pro rodiče na konci téměř každého jejich setkání. V textu se vypráví o tom, který biblický text byl probírán a jaké z něj vyplývá poselství pro dnešní dobu. Dále poskytuje návrhy společných rodinných aktivit, jejichž cílem je vzájemné poznání a sdílení, vzájemné propojení probíraných témat a života rodiny.

Třetí společnou aktivitou v rámci přípravy jsou *setkání rodičů a dětí*. Ta jsou připravena jako bohoslužby slova, ale je možné je podle konkrétních podmínek a skupiny upravit, a pak realizovat jako obvyklé setkání nebo jako eucharistickou bohoslužbu.

10.2.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Hlavním motivem celé přípravy je stůl (jak rodinný, tak obětní) a kolem tohoto prvku se stále nějakým způsobem přítomní pohybují a vrací se k němu. Postupně je stůl a společné stolování spojeno s Poslední večeří a následně i se slavením eucharistie. „Různým způsobem se v různých souvislostech opakuje zkušenost naslouchání, vydanosti, blízkosti a sdílení života, která dává slavení eucharistie jedinečné a neopomenutelné místo.“¹²⁰

¹¹⁹ *Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference*, str. 111.

¹²⁰ Blechschmidt, M.; Kaufmann, E. *Dnes budu Tvým hostem: Metodika pro přípravu dětí mladšího školního věku ke svátosti smíření a svátosti eucharistie*, str. 120.

Od začátku přípravy jsou děti postupně citlivě uváděny do liturgie mše svaté. V závěru si mají děti (společně se svými rodiči) uvědomit, že každý má u obětního stolu své místo. Každý u něj zažívá pocit přijetí a dostává posilu na další cestu.

10.2.4. Shrnutí

Program „*Dnes budu Tvým hostem*“ je založen na celistvé výchově a na vztazích, které jsou podstatou lidského života. Příprava vychází z křestní katecheze, postupně se přes přijetí (nebo jak sám materiál uvádí - oslavu) svátosti smíření dostává k oslavě svátosti eucharistie.

Program vychází z iniciační katecheze a snaží se vytvořit jednotlivým účastníkům přípravy takové podmínky, aby si mohli sami v sobě upevňovat otevřenost pro otázky po smyslu všeho, co je obklopuje a co prožívají.¹²¹ Je však třeba brát v úvahu zaměření materiálu, který by měl být používán ve farnosti a jako doplňující k výuce náboženství, aby děti nebyly „ošizeny“ o potřebné vědomosti a znalosti.

Na tomto místě je třeba také ocenit nabídku autorů programu, kteří jsou ochotni vzhledem k charakteristice přípravy (nový materiál, nové způsoby práce a používání mnoha pomůcek) konat týdenní semináře, na nichž zájemce s programem seznamují a učí je s ním efektivně pracovat.

Bezpochyby velkým přínosem tohoto programu jsou nové prvky, na nichž je (mj.) celá příprava založena: svátosti jsou slaveny uprostřed farního společenství a spolu s ním, je systematicky rozvíjen vztah ke Kristu, materiál pracuje se symboly a je naprosto respektována osobnost dítěte a jeho dispozice. Program také velmi pěkným způsobem pracuje s rodiči a pomáhá jim být věrohodnými svědky a průvodci víry svých dětí. Skrze společné slavení liturgických slavností je pak konkrétně uvádí do plného života s Kristem.

¹²¹ Srov. *Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference*, str. 105.

10.3. „Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání“

Na webových stránkách www.pastorace.cz, které spravuje Pastorační středisko Arcibiskupství pražského, jsou u tématu *Eucharistie* umístěny pomůcky, přípravy a podklady k tématu prvního svatého přijímání.

Mezi nimi hrají významnou roli „*Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání*“¹²², které byly realizovány v Pastoračním středisku Arcibiskupství pražského (resp. v Římskokatolické duchovní správě u kostela sv. Vojtěcha Praha – Dejvice). Konkrétnější údaje o autorovi materiálu, případně o datu vydání nejsou uvedeny.

Všeobecné cíle celé přípravy jsou ve stručnosti definovány jako „poučení – vzbuzení touhy – doplnění a urovnání základních křesťanských vědomostí“¹²³.

10.3.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Příprava je rozdělena do dvou částí – příprava na svátost smíření předchází přípravě na svaté přijímání a tyto dvě události jsou také časově jasně odděleny. Podle navrženého schématu by se měla odehrávat v kostele během cca dvanácti setkání. Po krátké katechezi by mělo následovat opakování a prostor pro diskuzi a odpovědi na otázky jak ze strany dětí, tak i rodičů.

10.3.2. Spolupráce s rodinou a farností

Materiál začíná oslovením rodičů s prosbou o spolupráci. Ta by pak měla pokračovat v samotných rodinách a plynule navazovat na katechezi v kostele. Tím se totiž umožňuje (někde teprve otevírá) komunikace o tématech víry mezi rodiči a jejich dětmi. Pro děti se tak mohou rodiče nově stát partnery při hledání jejich vlastní víry.

10.3.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Smyslem probírání tématu mše svaté není to, aby děti precizně ovládaly strukturu mše svaté, ale spíše to, aby v zásadě věděly, co znamenají události,

¹²² *Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko [cit. 2010-03-24]. Dostupné na WWW: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=33&sel_podtema=460&sel_text=1936>.

¹²³ Tamtéž.

kterých jsou právě svědky, a čeho si mají nejvíce všítat.¹²⁴ Je jim třeba vysvětlit a přiblížit především ty věci, které jim již mohou být srozumitelné.

10.3.4. Shrnutí

Materiál ve zveřejněné podobě není podle mě zpracován do té podoby, která by se mohla předat dětem nebo jejich rodičům, spíše má sloužit katechetům jako inspirace a podtržení základních témat včetně konkrétních námětů, rad, vysvětlení, upozornění... Dobré je, že se při přípravě počítá s aktivní spoluprací rodičů nejen při společných setkáních, ale i v jejich domácnostech a že aktivní zapojení dětí do mše svaté je založeno především na jejich konkrétním pochopení daných událostí.

10.4. Materiál „Tajemství chleba“

Materiál „*Tajemství chleba*“ je metodická příručka určená k přípravě dětí mladšího školního věku k prvnímu přijetí svátosti eucharistie od autorky Ludmily Muchové. Metodiku vydalo Sdružení sv. Jana Neumanna České Budějovice v roce 2001 v edici Katechetické sešity, svazek 8.

Snahou materiálu není podle autorky jen předání informací, ale jde „i o porozumění symbolickému jednání Ježíše a církve, o formování osobních postojů a vztahů k Ježíši jako ke Kristu a v neposlední řadě o prohloubení účasti dítěte na společenství církve, která má být společným svatým přijímáním posílena“¹²⁵.

10.4.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Na začátku publikace je pojmenováno (a tím také zdůrazněno) celé spektrum cílů, které by mělo být bráno v potaz při uvádění dětí do svátosti eucharistie, aby nedocházelo pouze k jednostrannému předávání vědomostí.

Druhá část se věnuje možné spolupráci s rodiči a farností (podrobněji v dalším odstavci). Třetí a čtvrtá část popisuje průběh jedenácti setkání dětí.

¹²⁴ Srov. *Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko [cit. 2010-03-24]. Dostupné na WWW: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=33&sel_podtema=460&sel_text=1936>.

¹²⁵ Muchová, L. *Tajemství chleba*, str. 6.

Náplně jednotlivých katechezí jsou voleny tak, aby při nich bylo osloveno nejen rozumové učení, které musí být dětem samozřejmě předáváno ve srozumitelné formě, ale také učení na základě vytvoření si vlastní zkušenosti, což jistě klade vyšší požadavky na člověka, jenž přípravu vede.

10.4.2. Spolupráce s rodinou a farností

Materiál nabízí pět rozpracovaných námětů na setkání s rodiči, příp. i s širší farností (využijí-li tuto nabídku kněze). Každé setkání by mělo být uvedeno krátkým referátem, ale hlavní náplň by měly tvořit rozhovory a diskuze. Při těchto setkáních rodičů by mělo jít nejprve o vzájemné poznání, dále o získání základních informací o přípravě jejich dětí a poté by měla být probírána podobná témata jako u dětí – ovšem s tím, že hlavní metodou práce zůstávají diskuze. Program také nabízí několik témat setkání, které by mohli prožít (nebo připravovat) rodiče společně s dětmi.

10.4.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Veškerá témata katechezí pro děti směřují k tomu, aby na konci přípravy dospěly k porozumění mše svaté (samozřejmě dle svých možností) a aby si uvědomovaly svoji „připravenost jako důsledek síly, kterou křesťané čerpají z přijímání eucharistie“¹²⁶. Součástí přípravy by také mělo být setkání, během kterého by slavnostní mši svatou připravovaly děti společně se svými rodiči, případně s dalšími lidmi z farnosti. Zároveň by také měly být děti schopny (nebo alespoň připraveny) „podílet se na životě farního společenství nabídkou vlastní pomoci“¹²⁷.

10.4.4. Shrnutí

Materiál „*Tajemství chleba*“ předpokládá víru dětí i jejich rodičů a snaží se ji v jednotlivých katechezích postupně rozvíjet vysvětlováním a uváděním do slavení eucharistie. Příprava je doporučena do prostředí farnosti, které by mělo být vhodným způsobem nabídnuto zapojení do celého procesu.

¹²⁶ Muchová, L. *Tajemství chleba*, str. 43.

¹²⁷ Tamtéž, str. 43.

Velký přínos této publikace vidím především v tom, že se počítá se setkáváním rodičů, kteří jsou aktivně zapojeni do přípravy této významné slavnosti svých dětí, potažmo celých svých rodin. Připravují se tedy jak děti, tak rodiče (každý z nich odpovídajícím způsobem a podle jejich potřeb).

Důležité je také to, že je na konci přípravy pamatováno na vytvoření konkrétního návrhu, jak by se děti mohly začít systematicky podílet na životě společenství dané farnosti. Tedy jakým způsobem se může jejich křesťanství projevovat navenek, jak mohou žít ze síly získané ve svatém přijímání.

10.5. Materiál „Jsme tvé děti, Pane Ježíši“

V roce 2003 napsal P. Jiří Plhoň brožurku s názvem „*Jsme tvé děti, Pane Ježíši*“ a s podtitulem „*Příprava k prvnímu přijetí svátosti smíření a eucharistie*“. Publikace chce být pomůckou, která odpovídá schváleným osnovám a doplňuje ucelenou řadu materiálů „*Bůh k nám přichází*“.

Materiál je opatřen církevním schválením „brněnského biskupa Mons. ThLic. Vojtěcha Cikrleho č.j. EP/110/03 ze dne 11. 2. 2003“¹²⁸.

10.5.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Knížka je určena pro děti a snaží se jim nabídnout další možnost, jak si mohou „oživit základní věroučné informace týkající se odpuštění hříchů a tajemství eucharistie“¹²⁹. K tomu mají posloužit citáty z Písma svatého a různá vysvětlení a poučení, která jsou doplněna černobílými obrázky na vymalování.

Na konci každého tématu jsou také vypsány domácí úkoly. Jejich cílem je zopakovat si naučené informace, popřemýšlet o nich, přečíst si k nim něco, zapamatovat si další látku, popř. odpovědět na připravené otázky.

10.5.2. Spolupráce s rodinou a farností

Tato oblast není v knížce přímo řešena. Pouze v autorově úvodu k publikaci je zmíněno, že by se v rámci přípravy měla navazovat a upevňovat vzájemná pouta nejen mezi dětmi, ale i mezi nimi a rodiči a zároveň i s jejich

¹²⁸ Plhoň, J. *Jsme tvé děti, Pane Ježíši*, str. 4.

¹²⁹ Tamtéž, str. 5.

farním společenstvím. Stejně tak by rodiče měli jít svým dětem příkladem a pamatovat na to, že by měli být prvními svědky víry a že dnem prvního svatého přijímání tento jejich úkol nekončí.

10.5.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Liturgicko-mystagogické dimenzi se publikace také přímo nevěnuje, pouze podotýká, že je třeba získané vědomosti „uplatnit“ i v této rovině. Podněty k tomu jsou prý uvedeny v *Pastorační příručce pro veřejné pobožnosti*.

10.5.4. Shrnutí

Knížka je zaměřena především na pravdy víry a jejich znalosti. Ty jsou samozřejmě také potřebné. Přesto považuji za důležité neopomíjet „rovinu postupného uvádění do hlubokého tajemství“. Na základě uvedeného si myslím, že je materiál možné používat skutečně pouze jako doplňující, ale nikoli jako jediný nebo hlavní zdroj.

10.6. Materiál „Příprava na první svaté přijímání“

Sešitek P. Ladislava Simajchla s titulem „*Příprava na první svaté přijímání*“ byl vydán v roce 2004 se souhlasem generálního vikáře brněnské diecéze Mons. Jiřího Mikuláška o možném distribuování v kostelích pod č.j. Ep/101/01 ze dne 7. 3. 2001.

10.6.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Publikace se skládá ze tří oddílů. První část je nazvána „Dopisy rodičům“ a spočívá v šesti návrzích, jak je možné oslovit rodiče. Některá témata je doporučeno probrat i při vhodné příležitosti před ostatními farníky, aby byli náležitě upoutáni a vtaženi do přípravy.

Druhou část tvoří bezprostřední příprava. Ta je podle autora založena na setkáních rodičů s dětmi v kostele po skončení mše svaté. „V desetiminutové živé promluvě katecheta disponuje děti (opakování, nová látka), poví rodičům, co

s dětmi dělat doma, dohodne s dětmi jejich aktivitu při příští farní mši.¹³⁰ Vedení závěrečné části celé přípravy by se pak měl ujmout kněz sám.

Třetí oddíl je pak zaměřen na praktickou přípravu vlastních slavností – a to jak kající pobožnosti, tak slavnosti prvního svatého přijímání.

10.6.2. Spolupráce s rodinou a farností

Spolupráce katechety (kněze) a rodičů je „zajištěna“ v rámci dopisů, které čas přípravy provázejí. Cílem je, aby si rodiče jasně uvědomovali, že se jedná o budoucnost jejich dětí. Farnost je pak do přípravy zainteresována tím, že je kněz informuje také skrze dopisy určené rodičům.

10.6.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Příprava by měla být vedená tak, aby hlavní náplní nebylo vštěpování velkého množství náboženských poznatků, ale aby jí byla především radostná touha po Pánu Ježíši a životě s ním.

10.6.4. Shrnutí

Tato publikace vychází z „běžné“ praxe, což je bezpochyby jeden z jejích velkých kladů. Upozorňuje na skutečnost, že rodiče často nejsou praktikující křesťané, že děti žijí převážně v „nevěřícím“ světě a že je třeba přípravu vést tak, aby to nebyla poslední svátost, kterou děti přijmou. Je třeba také pamatovat na to, že by to neměl být „konec a vrchol dlouhé přípravy, ale začátek společného stolování farní rodiny při Hodech lásky spolu s Pánem Ježíšem“¹³¹.

10.7. Materiál „Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání“

Sdružení salesiánských spolupracovníků vydalo pomůcku pro náboženskou výchovu v rodinách nebo ve společenství rodin jako soubor pěti publikací pro děti od čtyř do deseti let, tedy do konce páté třídy základní školy.

Druhý díl s názvem „Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání“ od autorů Pavly a Jaroslava Schrötterových vyšel v roce 1991 pod lektorským vedením P. Rudolfa Smahela.

¹³⁰ Simajchl, L. *Příprava na první svaté přijímání*, str. 3.

¹³¹ Tamtéž, str. 4.

10.7.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Cílem publikace není jen zprostředkování důležitých pravd víry nebo hraní se společnými zážitky, ale jde především o to, aby byl vytvořen vztah k Bohu, „aby srdce bylo naplněno a rozum osloven (...) Cílem katecheze je radost z křesťanství, celkové zakotvení člověka v Bohu a prohloubení vztahu k lidem a světu vůbec.“¹³²

Materiál je rozdělen do dvou částí. První oblast se věnuje všeobecným tématům určeným k prohloubení pravd víry. Druhá část je zaměřena na přípravu na svátost smíření a vysvětlení mše svaté s tím, že by nemělo jít pouze o předávání vědomostí, ale také o aktivní účast na nich spolu se společenstvím (nebo s rodiči).

10.7.2. Spolupráce s rodinou a farností

V předmluvě knížky je připomenuto, že příprava ke svátostem by měla být v první řadě záležitostí rodiny, a na tomto základu je také celý materiál postaven. Dává tak jedinečnou příležitost rodičům přiblížit se svým dětem a zároveň se tak přiblížit svátostnému Kristu.

10.7.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

První svaté přijímání, ke kterému příprava směřuje, by nemělo být považováno za izolovanou událost, ale mělo by být chápáno a probíráno v souvislosti s tématem mše svaté. Tímto dnem totiž dítě dostává možnost plné účasti na mši svaté a začíná jeho svátostný život.

Části mše svaté jsou postupně rozebírány a vysvětlovány. V každé „lekci“ je čas věnovaný jak výkladu, tak i praktické aktivitě dětí (společně s rodiči) reagující na dané téma.

10.7.4. Shrnutí

Předností této publikace je zejména aktivní katechetické zapojení rodičů, kteří berou se vší vážností svůj slib vychovávat děti ve víře, k němuž se zavázali

¹³² Schrötterová, P.; Schrötter, J. *Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání*, str. 1.

při jejich křtu. Má to samozřejmě velký význam ve vztahu k dětem i v příkladu žité víry rodičů samotných.

10.8. Materiál „Chléb života“

Letáček „*Chléb života – příprava k prvnímu svatému přijímání*“ vydala s církevním schválením Křesťanská akademie v roce 1969 jako překlad z italštiny.

10.8.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Na čtrnácti stránkách je stručně řešeno devět témat, jejichž náplní jsou jednotlivé části mše sv. Ty ústí do tématu prvního svatého přijímání a jsou zakončeny tématem s názvem „Mše svatá pokračuje v mém životě“.

Každá oblast je zpracována dle následující struktury: můj život, Bůh v mém životě, zpěv nebo modlitba a otázka na zopakování s připravenou odpovědí.

10.8.2. Spolupráce s rodinou a farností

Spolupráce s rodinou nebo s farností není hlavní náplní brožurky. Přesto je na několika řádcích každé téma uvedeno nějakou událostí z každodenního života rodiny a ze zkušeností dětí.

10.8.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Publikace vyšla před vydáním liturgických dokumentů zmíněných v kap. 9.3. Proto je i poměrně jasná odpověď na otázku: „Co máme dělat, abychom se činně účastnili mše svaté? Abychom se činně účastnili mše svaté, máme naslouchat, modlit se, odpovídat a zpívat spolu s ostatními křesťany.“¹³³

10.8.4. Shrnutí

Publikace se snaží přispět stručným přehledem (úvodem) do tématu mše svaté. Vzhledem k datu vydání je však třeba brát některé informace jak v rámci tématu mše svaté, tak i vzhledem k vývoji ve společnosti, s rezervou.

Ve zpracování publikace kladně hodnotím vazbu na běžný život, i když dnes již nelze říci, že by byla zcela aktuální. Pro ilustraci uvádím úvod k tématu

¹³³ *Chléb života*, str. 5.

„Otče náš“: „Kdykoliv zasedneme ke stolu, najdeme tu chutné jídlo, které nám maminka s láskou připravila a které nám otec získal svou namáhavou prací.“¹³⁴

10.9. Materiál „Pozvání na hostinu“

Překlad několikastránkového letáku pro rodiče s názvem „*Pozvání na hostinu*“ a s podtitulem „*Vaše dítě jde k prvnímu svatému přijímání*“ vyšel v roce 1991.

10.9.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

V materiálu je popularizačně (ovšem ne v negativním smyslu slova) zpracováno šest témat, která mají pomoci rodičům k pochopení hloubky svátosti, na niž se připravuje jejich dítě. Leták chce nabídnout náměty k zamyšlení a tím také připomenutí, že mnohem důležitější je příprava duchovní než praktická.

10.9.2. Spolupráce s rodinou a farností

Leták je založen nejen na vysvětlování a předání základních informací rodičům, ale také na poměrně široké nabídce (černobílých) fotografií a obrázků. Ty mají sloužit (stejně jako i texty a definované úkoly) za náměty ke společným rozhovorům rodičů a dětí.

10.9.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

Téma mše svaté je založeno na společné modlitbě, společném děkování a účasti na společné hostině. Je však zpracováno zejména na „teoretickém“ vysvětlování a ne na prožitcích či zkušenostech...

10.9.4. Shrnutí

Prospekt byl vydán již v roce 1991. Tomu samozřejmě odpovídá text, grafika i celkové (dnes již naprosto neatraktivní a zastaralé) provedení.

¹³⁴ *Chléb života*, str. 10.

10.10. Materiál „Bůh mě pozval“

Černobílý sešitek s názvem „*Bůh mě pozval – příprava k první sv. zpovědi a k prvnímu sv. přijímání*“ nemá v anotaci uvedeného autora a ani jiné záznamy o publikaci. Pravděpodobně byl vydaný v době komunismu a šířený kopírováním.

10.10.1. *Výuka náboženství nebo katecheze?*

Knížečka je vnitřně rozdělena na dvě části. V první části katechismu je učební látka vysvětlena a ve druhé části je zpracováno přes osmdesát otázek (včetně stručných odpovědí) určených k zopakování, prohloubení a případnému rozšíření předchozí látky.

10.10.2. *Spolupráce s rodinou a farností*

Zaměření na rodinu a prožívání víry ve společenství farnosti není přímo řešeno.

10.10.3. *Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.*

Téma mše sv. je sice probíráno, ale pouze z jednoho úhlu pohledu: co se děje, nad čím mám zauvažovat, co se mám pomodlit, popř. co mám dělat (nebo nedělat) jako milé dítě Boží.

10.10.4. *Shrnutí*

Materiál není podle mého názoru určen k postupnému uvádění do života svátosti a tudíž i k aktivnímu přijetí do vlastního života včetně zapojení rodiny či farnosti. Tomu odpovídá i poměrně jasná odpověď na otázku: „Co se učíme v tomto kurzu? Učíme se rozmnožovat a upevňovat naše vědomosti o tom, jak správně a bohumile přijmout sv. zpověď a sv. přijímání.“¹³⁵

10.11. Materiál „Přijď, Pane Ježíši!“

Knížka „*Přijď, Pane Ježíši!*“ je překlad rakouského originálu, kterou pro české děti přepracovali emauzští benediktini a vydali v roce 1991.

¹³⁵ *Bůh mě pozval*, str. 67.

10.11.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

V první řadě je třeba napsat, že materiál zcela odpovídá (jazykově i způsobem provedení) době, ve které byl vydán. Působí jako dětský katechismus, přičemž je doplněn mnoha výzvami, jak se chovat zbožně a horlivě, jaká si dávat předsevzetí, a upozorňuje, po čem má dítě toužit. Průvodci katechismu jsou Jeník a Miládka, na jejichž životech a rozhovorech je patrné, jak by se měli správně chovat a dobře žít.

10.11.2. Spolupráce s rodinou a farností

Na konci knihy je uveden dvoustránkový dopis pro rodiče, který je nabádá, jak mají být svým dětem příkladem, jak jim mají velkodušně odpouštět, podněcovat jejich dobrou vůli a podporovat je ve víře i po prvním svatém přijímání.

Také je rodičům připomínáno, že mají zprostředkovat dítěti setkání s knězem mimo školu (je-li to možné) před svátostí smíření, „aby si tak zvyklo na osobní rozhovor s ním“¹³⁶.

10.11.3. Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.

V rámci témat je také zařazena mše svatá. Je zpracována velmi heslovitě – od jakých událostí Ježíše se daná část odvozuje, přes zprostředkování skrze činnosti kněze až po chování a odpovědi nás, Božích dětí.

10.11.4. Shrnutí

Domnívám se, že přes skutečnost, že někteří tento materiál stále používají, již není vzhledem ke svému zpracování nejaktuálnější. Také druhé hledisko, tedy spolupráci rodičů, popř. farnosti hodnotím jako nedostatečnou. Stejně tak i zpracování mše svaté, jehož cílem je především naučení heslovitých odpovědí, nepodporuje pochopení a uvedení dětí do hlubokého tajemství mše svaté.

10.12. Materiál „Pojďte za mnou“

„Katechismus České biskupské konference pro děti od osmi do deseti let“ s titulem „Pojďte za mnou“ je určen pro děti, jejich rodiče a pro všechny, kteří

¹³⁶ *Přijď, Pane Ježíši!*, str. 108.

s dětmi systematicky pracují. Katechismus je zpracován v roce 1998 podle italského originálu. Vyšel jako druhá (a zároveň poslední) část v řadě čtyř katechismů pro děti školního věku a pro mládež, „aby je provázel na cestě uvedení do křesťanského života jako kniha víry“¹³⁷.

České přepracování bylo schváleno „Českou biskupskou konferencí na jejím 22. zasedání, které se konalo ve dnech 3. a 4. července 1997 na Velehradě“¹³⁸.

10.12.1. Výuka náboženství nebo katecheze?

Katechismus je přímo určen dětem. Je ho možné použít jak v katechezích dětí většího věkového rozdílu, při skupinové práci, nebo v rámci rodinné katecheze. Základní osnova katechismu je shodná s učebnicemi náboženské výchovy, proto se nabízí také varianta použití materiálu jako doplňkové pomůcky v rámci výuky náboženství.

V katechismu je zpracováno jedenáct témat (církve, svátosti, Desatero Božích přikázání, přikázání lásky a jeho naplnění ve věčném životě), kterým je možné věnovat se po dva roky. Každá kapitola má následující strukturu – začíná rozepsáním části křesťanské zvěsti, která je v dané kapitole probírána, dále jsou definovány jednotlivé dílčí cíle, poté je popsán obsah a témata zaměření kapitoly.

Před systematickým probíráním tématu je uvedena ještě krátká katechetická pastorace a na závěr tématu je uveden soubor nově poznanych věroučných pravd určených na zapamatování, pro modlitbu či pro život. Ty mají směřovat k uvědomělejšímu a radostnějšímu přijetí a vyznání víry.

10.12.2. Spolupráce s rodinou a farností

Materiál je zpracován tak, aby mohl posloužit i v rámci rodinné katecheze, tedy aby je mohli využívat i rodiče, kteří nemají speciální teologické vzdělání. Katechismus by se tak mohl stát nástrojem „živé katecheze a společné křesťanské zkušenosti jak žít jako Ježíšovi učedníci“¹³⁹.

¹³⁷ *Pojďte za mnou*, str. 4.

¹³⁸ Tamtéž, str. 3.

¹³⁹ Tamtéž, str. 4.

V publikaci je také připomenuto, že by se měl katecheta snažit o účast celé rodiny na přípravě. Společné setkání (katechety, kněze, rodičů, popř. i dětí) by se mohlo konat jednou měsíčně, aby byla příležitost „vytvořit prostor pro vzájemné předávání zkušeností života křesťansky funkčních rodin, které dávají dětem příklad svými pozitivními vzájemnými vztahy“¹⁴⁰.

10.12.3. *Aktivní a vědomá účast dětí na mši sv.*

Téma slavení mše svaté je středem publikace. Cílem zde není vysvětlit vše o liturgii, ale spíše to, aby děti „přijaly a vírou poznaly zmrtvýchvstalého Ježíše v církvi a ve shromáždění, které se schází“¹⁴¹ k nedělní oslavě velikonočního tajemství. Podle katechismu je důležité především to, aby si děti uvědomily, co je eucharistie a jak působí v životě křesťanů – čerpáním síly z liturgické modlitby a následným nasazením se ke službě druhým a k hlásání evangelia.

10.12.4. *Shrnutí*

Katechismus není primárně určen k přípravě na přijetí prvního svatého přijímání, přesto jej někteří k tomuto účelu používají. Při tom je však třeba mít stále na paměti, že vědomosti a znalosti jsou sice podstatné, přesto k živému křesťanství je velmi klíčovým momentem doprovázení na cestě víry, osobní příklad a vztah.

¹⁴⁰ *Pojďte za mnou*, str. 122.

¹⁴¹ Tamtéž, str. 118.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se pokusila stručně popsat, jak dané materiály věnující se přípravě na první svaté přijímání dětí mladšího školního věku respektují stanovená kritéria vycházející z teoretické části.

Na začátku práce jsem se nejprve věnovala obecným otázkám o výchově, potažmo o křesťanské výchově, a samozřejmě charakteristice dětí mladšího školního věku, abych získala teoretický podklad. Na tomto základu je rozebráno téma výuky náboženství a katecheze, které přes iniciační katechezi přechází do podrobně zpracované kapitoly o liturgii. Ze všech těchto propozic jsou vytyčena tři kritéria jako podstaty pro praktickou část práce.

Abych získala aktuální informace, oslovila jsem diecézní katechetická centra s otázkou, které materiály (nebo programy) v přípravách ve svých diecézích doporučují a o kterých ví, že se ve farnostech používají. Dostala jsem různé odpovědi a tipy na dvanáct materiálů, jež jsou předmětem reflexe. V ní podávám jak konkrétní odpovědi, tak v některých případech pouze odpověď naznačuji s tím, že se snažím postihnout převážně kladné stránky jednotlivých materiálů nebo programů.

Zvolila jsem tři kritéria, k nimž jsem se během reflexe odvolávala. Prvním z nich je potřeba katecheze, zvláště její iniciační ráz vycházející z velikonočních událostí včetně respektu zásad mravní výchovy současně s výchovou k liturgii, ke společenství a k diakonii. Druhou hodnocenou zásadou je potřeba rodinné katecheze. Katecheze, při níž půjde o společnou cestu dětí a rodičů, a která bude zařazena do prostředí farnosti, jak to potvrzují i návrhy osnov školních vzdělávacích programů vypracovaných diecézními katechetickými středisky. A třetím sledovaným hlediskem (vycházejícím z předchozích dvou oblastí) je zaměření se na uvádění dětí do aktivního a vědomého slavení mše svaté, které nebude charakteristické přemírou aktivit, ale spíše hlubokým vnitřním porozuměním.

V této práci jsem chtěla hledat odpovědi, ale především v praktické části se mi vynořilo spíše více otázek. Jejich otevřenost a šíři se pokusím alespoň naznačit.

První z nich je chybějící oficiální vyjádření České biskupské konference k postavení a náplni přípravy dětí mladšího školního věku na první přijetí svátosti eucharistie. Od roku 1996, kdy byly vydány *Osnovy náboženské výchovy pro základní školy* a příprava zařazena do výuky náboženství žáků třetích tříd, není vidět výraznější posun (i přes změnu kulturních podmínek ve společnosti či v chápání církve atd.). V pražské arcidiecézi, v královéhradecké a českobudějovické diecézi je tato potřeba zaktualizovat oficiální vyjádření církve formulována alespoň prostřednictvím diecézních směrnic.

V uvádění dětí ke slavení eucharistie a v posuzování jeho „kvality“ je však třeba brát ohled na více faktorů než tři zmiňované, které jsem vybrala. Považuji je sice za zásadní, ale tematika je mnohem širší, např. je třeba brát v potaz konkrétní podmínky a možnosti farnosti, začlenění do katechetického nebo pastoračního projektu, možnost nabídky alternativního programu, respekt k iniciační podobě katecheze, k věku a charakteristice dítěte (i víře jejich rodičů), dostupnost pomůcek, náplň a obsah materiálů (z čeho by měly vycházet, které oblasti (či obory) respektovat a podrobněji rozvíjet), zda má kněz k dispozici nějaké spolupracovníky a s jakými schopnostmi atd.

Doufám, že zpracování této práce přispěje alespoň k otevření tohoto tak obsáhlého tématu.

Uvědomuji si, že uvádění dětí do slavení mše svaté je velmi individuální a citlivá záležitost. K tomu, aby byla příprava vedena ohleduplně, je důležité, aby kněz nebo katecheta přistupovali k dětem a k práci s nimi tvůrčím způsobem. Žádná příručka ani materiál nemůže být univerzální a ani směrnice nemůže dát jednotlivým postupům a metodám život. Velmi záleží také na prostředí, možnostech, adresátech a individuálním přístupu k nim. A v neposlední řadě závisí samozřejmě také na otevřenosti k působení Ducha Svatého a na stálém naslouchání a dávání se mu k dispozici.

SEZNAM LITERATURY

ADAM, A. *Liturgika: Křesťanská bohoslužba a její vývoj*. Přel. V. Konzal, P. Kouba. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001. 472 s. ISBN 80-7021-420-1.

ALBERICH, A.; DŘÍMAL, L. *Katechetika*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008. 216 s. ISBN 978-80-7367-382-6.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona: Ekumenický překlad. Praha: Česká katolická charita, 1987.

BLECHSCHMIDT, M.; KAUFMANN, E. *Dnes budu Tvým hostem: Metodika pro přípravu dětí mladšího školního věku ke svátosti smíření a svátosti eucharistie*. Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. 222 s. ISBN 80-86-953-08-4.

BRTNÍK, J.; NEČASOVÁ, Z. *Svátost smíření*. Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2009. 16 s. ISBN neuvedeno.

Bůh mě pozval: Příprava k první sv. zpovědi a k prvnímu sv. přijímání. b. m. b. n. ISBN neuvedeno.

ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 656 s. ISBN 80-7178-463-X.

ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha: Univerzita Karlova, vydavatelství Karolinum, 1997. 414 s. ISBN 80-7066-534-3

ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. 1. vyd. Praha: ISV – nakladatelství, 1996. 302 s. ISBN 80-85866-15-3

DE CLERC, P. *Moudrost liturgie a jak jí porozumět*. Přel. T. Jelínek. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. 180 s. ISBN 80-7192-453-9.

DEMEL, Z. (ed.). *Bohoslužby pro nejrůznější příležitosti: Jejich příprava a příklady*. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2006. 88 s. ISBN 80-7040-909-6.

DEMEL, Z. *Eucharistické modlitby z dodatku k Českému misálu. Text přednášky pro kněze, přednesené na Velehradě 8. 3. 2005* [elektronická podoba].

Direktorium pro mše s dětmi [online]. Praha: Česká biskupská konference, Katechetická sekce. Dostupné na WWW: <<http://katechet.cirkev.cz/katecheze-deti-pri-bohosluzbe.html>>.

Dnes budu Tvým hostem: Pracovní listy – příprava ke svátosti smíření a svátosti eucharistie. Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. ISBN neuvedeno.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-089-3.

DŘÍMAL, L. Slovníček odborných výrazů. *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* [online]. 2009, č. 1. Dostupné na WWW: <<http://www.cestykatecheze.cz/casopis/2009-1/Slovnicek-odbornych-vyrazu.html>>.

Effatha: Otevři se! Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. ISBN neuvedeno.

Encyklika Deus caritas est nejvyššího pontifika Benedikta XVI. biskupům, kněžím a jáhnům, Bohu zasvěceným osobám a všem věřícím laikům o křesťanské lásce. Přel. C. V. Pospíšil. 3. vyd. Praha: Paulínky, 2006. ISBN 80-86949-03-6.

GIGLIONI, P. *Svatosti Krista a církve.* Přel. T. Brichtová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. ISBN 80-7192-115-7.

GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I.* Olomouc: Hanex, 1999. ISBN 80-85783-20-7.

GUARDINI, R. *O duchu liturgie.* Přel. F. Karfík. 1. vyd. Praha: Česká křesťanská akademie, 1993. 61 s. ISBN 80-85795-02-7.

Chléb života: Příprava k prvnímu svatému přijímání. Řím: Křesťanská akademie, 1969.

iEncyklopedie [online]. Praha: Karmelitánské nakladatelství. Dostupné na <<http://www.iencyklopedie.cz>>.

KARÁSKOVÁ, M. *Otázky aktivní účasti dětí na liturgii v průběhu dějin.* České Budějovice, 1997. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Z. Demel.

Katedra křesťanské výchovy Cyrilometodějské teologické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci [online]. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Cyrilometodějská teologická fakulta. Dostupné na WWW: <<http://www.upol.cz/fakulty/cmtf/struktura/katedry-a-pracoviste/katedra-krestanske-vychovy/pedagogicka-cinnost/>>.

Katechetická sekce České biskupské konference [online]. Praha: Česká biskupská konference, Katechetická sekce. Dostupné na WWW: <<http://katechet.cirkev.cz>>.

Katechetické a pedagogické centrum Biskupství ostravsko-opavského [online]. Ostrava: Biskupství ostravsko-opavské, Katechetické a pedagogické centrum. Dostupné na WWW: <<http://kpc-ostrava.archa.info>>.

Katechismus České biskupské konference: Pojd'te za mnou. Určeno dětem ve věku od osmi do deseti let, jejich rodičům, kněžím, katechetům a všem ostatním, kteří s dětmi pracují. 1. vyd. Praha: Paulínky, 1998. 195 s. ISBN 80-86025-14-4.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994. ISBN 80-7113-082-6.

Katecheze – realita a vize: Sborník první vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 14. – 16. září 2006 Katolickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze a Katechetickou sekcí České biskupské konference. 1. vyd. Praha: Katechetická sekce České biskupské konference v nakladatelství Tomáš Halama, 2007. 73 s. ISBN 978-80-87082-01-0.

Křesťanská iniciace: Sborník třetí vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 15. – 17. září 2008 Cyrilometodějskou teologickou fakultou Univerzity Palackého v Olomouci a Katechetickou sekcí České biskupské konference. 1. vyd. Praha: Katechetická sekce České biskupské konference v nakladatelství Tomáš Halama, 2009. 119 s. ISBN 978-80-87082-10-2.

KUNETKA, F. *Slavnost našeho vykoupení: Nástin liturgické teologie.* 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 110 s. ISBN 80-7192-184-X.

KUNETKA, F. *Slavnost našeho vykoupení: Tři liturgické studie.* 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992. 40 s. ISBN neuvedeno.

LELUBRE, F., LAURENTIN, A. *Einführung der Kinder in die Liturgie.* 2. Aufl. München: Verlag J. Pfeiffer, 1965. 192 s. ISBN neuvedeno.

Marana tha: Pane, přijď! Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. ISBN neuvedeno.

Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko. Dostupné na WWW: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=33&sel_po_dtema=460&sel_text=1936>.

MUCHOVÁ, L. *Bůh je jako mrakodrap: O rozvíjení dětského Božího obrazu.* 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1998. 68 s. ISBN neuvedeno.

MUCHOVÁ, L. *Cíle a cesty: Metody, cíle a prostředky z pohledu obecné didaktiky pro učitele náboženství.* 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1996. 138 s. ISBN neuvedeno.

MUCHOVÁ, L. *Tajemství chleba: metodika k přípravě dětí mladšího školního věku k prvnímu přijetí svátosti eucharistie.* České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 2001. 54 s. ISBN 80-86074-22-6.

MUCHOVÁ, L. *Úvod do náboženské pedagogiky.* 1. vyd. České Budějovice: Pedagogická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 1992. 147 s. ISBN 80-7040-052-8.

MUCHOVÁ, L. *Vyslovit nevyslovitelné: Didaktika uvádění do světa symbolů.* 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005. 243 s. ISBN 80-7325-075-6.

Náboženské vzdělávání a katecheze ve farnostech: Sborník druhé vědecké katechetické konference, pořádané ve dnech 13. – 14. září 2007 Teologickou fakultou Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a Katechetickou sekcí České biskupské konference. 1. vyd. Praha: Katechetická sekce České biskupské

konference v nakladatelství Tomáš Halama, 2007. 46 s. ISBN 978-80-87082-04-1.

OPATRŇY, A. *Frustrace katechety* [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, Katechetické středisko. Dostupné na WWW: <<http://adks.apha.cz/res/data/094/010717.pdf>>.

OPATRŇY, A. *Modlitba při katechezi* [online]. Knihovna křesťanské literatury. Dostupné na WWW: <<http://www.knihovna.net>>.

ORCHAMPT, J., POLAERT, A. *Liturgie mit Kindern: Wortgottesdienste zur Einführung*. München: Verlag J. Pfeiffer, 1968. 232 s. ISBN neuvedeno.

O směřování katecheze v dnešní době: Národní text pro orientaci katecheze ve Francii a principy její organizace. Přel. P. Kolář; H. Johnová. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008. 102 s. ISBN 978-80-7195-221-3.

Osnovy k výuce náboženské výchovy římskokatolické církve v 1. - 9. ročníku základní školy [online]. Praha: Česká biskupská konference, Katechetická sekce. Dostupné na WWW: <<http://katechet.cirkev.cz/zakladni-materialy.html>>.

Osnovy náboženské výchovy pro ZŠ [online]. Praha: Česká biskupská konference. Dostupné na WWW: <<http://www.cirkev.cz/fialova-rada-dokumentu.html>>.

Pastorační příručka pro veřejné pobožnosti. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-546-2.

PEŠEK, J. Katecheze a liturgie. *IKD - Informace královéhradecké diecéze* [online]. 2007, č. 9. Dostupné na WWW: <<http://ikd.diecezch.cz/index.php?ac=104>>.

PLHOŇ, J. *Jsmo tvé děti, Pane Ježíši: Příprava k prvnímu přijetí svátosti smíření a eucharistie*. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 2003. 61 s. ISBN 80-86200-89-2.

Pozvání na hostinu. Vaše dítě jde k prvnímu svatému přijímání. St. Pölten: Pastorační úřad, 1991. ISBN neuvedeno.

PROVAZNÍK, K.; HAVLÍNOVÁ, M.; PROVAZNÍKOVÁ, H. *Škola a školní zátěž* [online]. Medicína a sémantický web (On-line knihovna), posl. úpravy 27. 10. 2005 [cit. 2010-02-15]. Dostupné na WWW: <https://www.zdravcentra.cz/cps/rde/xchg/zc/xsl/3141_1573.html>.

Přijď, Pane Ježíši. Přel. F Rýpal. Olomouc: b. n., 1991. ISBN neuvedeno.

Psycholingvistická charakteristika řeči dětí mladšího školního věku [online]. Praha: Portál. Dostupné na WWW: <<http://www.portal.cz/scripts/detail.php?id=16144>>.

Redemptionis sacramentum: Instrukce o tom, co se má zachovávat a čeho je třeba se vyvarovat ohledně eucharistie [online]. Praha: Česká biskupská konference. Dostupné na WWW: <<http://www.cirkev.cz/cervena-rada-dokumentu.html>>.

RICHTER, K. *Liturgie a život*. Přel. J. Sokol, O. Bastl. 2. rozšíř. vyd. Praha: Vyšehrad, 2003. 296 s. ISBN 80-7021-575-5.

Sacramentum caritatis, posynodální apoštolská exhortace Benedikta XVI. o eucharistii, zdroji a vrcholu života a poslání církve. Přel. J. Kratochvíl. Praha: Paulínky, 2007. 110 s. ISBN 978-80-86949-32-1.

SCHRÖTTEROVÁ, P.; SCHRÖTTER, J. *Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání.* Praha: Sdružení salesiánských spolupracovníků, 1991. 83 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL, L. *Příprava na první svaté přijímání.* 2. vyd. Vranov nad Dyjí: Fatym, 2004. 76 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL, L. *Příprava na první svaté přijímání: koncept přípravy rodičů a dětí k prvnímu svatému přijímání* [online]. Knihovna křesťanské literatury. Dostupné na WWW: <<http://www.knihovna.net>>.

SMAHEL, R. *Výchova dítěte školního věku* [online]. Dostupné na WWW: <<http://www.katolik.cz/texty/view.asp?cis=309>>.

Směrnice pro udílení svátostí v Arcidiecézi pražské [online]. Praha: Arcibiskupství pražské. Dostupné na WWW: <<adks.apha.cz/res/data/084/009676.pdf>>.

Společná liturgická komise pražské arcidiecéze a plzeňské diecéze. *Rukověť nejen pro varhaníky.* 1. vyd. Praha: Psalterium, 2007. ISBN 978-80-254-0883-4.

SZABO, M. *Stručné desatero dětské bohoslužby. Katolický týdeník* [online]. 2007, č. 12. Dostupné na WWW: <<http://www.katydz.cz/index.php?cmd=page&type=11&article=5150>>.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází: metodické texty k učebnici náboženství pro III. ročník základních škol.* Praha: Česká biskupská konference, 1996. ISBN neuvedeno.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází: učebnice katolického náboženství pro 3. třídu.* 1. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 1996. ISBN neuvedeno.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází: učebnice katolického náboženství pro 3. třídu.* 2. přeprac. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 2007. ISBN neuvedeno.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Metodické texty k učebnici náboženství pro III. ročník základních škol. „Bůh k nám přichází“.* Olomouc: Česká biskupská konference, 1996. ISBN neuvedeno.

Všeobecné direktorium pro katechizaci. Praha: Sekretariát České biskupské konference, 1998. ISBN neuvedeno.

ZEHNALOVÁ, J. *Nebraňte dětem přicházet: Katecheze dětí při bohoslužbě.* Brno: Kartuziánské nakladatelství, 2006. 160 s. ISBN neuvedeno.

Život a poslání křesťanů v církvi a ve světě: Závěrečný dokument Plenárního sněmu katolické církve v ČR. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 123 s. ISBN 978-80-7195-162-9.

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I Bohatost liturgických slavností
- Příloha II Seznam dostupných materiálů používaných při přípravách
na přijetí prvního svatého přijímání

PŘÍLOHA I

Bohatost liturgických slavností

Svátosti a jejich slavení

Konstituce *Sacrosanctum concilium* uvádí, že „svátosti jsou určeny k posvěcování člověka, k budování Kristova Těla a k Boží oslavě. (...) Víru nejen předpokládají, ale také ji slovy i věcmi živí, posilují a vyjadřují.“¹⁴² Konstituce na dalších místech upozorňuje, že je nutné, aby člověk svátostným znamením rozuměl, a vybízí k častému přijímání těch svátostí, které byly ustanoveny k posilování křesťanského života.

Svátosti jsou ustanoveny Kristem, aby posvěcovaly základní momenty lidského života. Jsou účinné samy od sebe (*ex opere operato*) tím, že v nich působí Kristus. Pokud je člověk vnitřně dobře disponován, dostává milost Ducha Svatého.

První liturgické slavnosti, díky kterým se člověk může přiblížit k Bohu, jsou tzv. *iniciační svátosti*. To jsou ty, které člověka uvádějí k eucharistickému slavení, začleňují do církevního společenství a umožňují přijímat veškeré milosti v plnosti. Jedná se o svátost křtu, biřmování a první svaté přijímání. Přijetí těchto svátostí má velký význam jak pro jedince, pro jeho rodinu tak i pro celé společenství. Často právě den prvního svatého přijímání je se vši závažností vryt do paměti jako začátek osobního setkávání s Pánem.

Díky usmíření mezi Bohem a lidmi, které Ježíš uskutečnil svou smrtí a zmrtvýchvstáním, jsou lidem nabízeny tzv. *pomáhající (léčebné) svátosti* (svátost smíření a svátost nemocných), které posilují člověka ve zvláštních situacích, v těžkostech a v utrpení. Věřící jsou často povzbuzováni k přistoupení ke svátosti smíření, k cestě pokání, protože mezi eucharistií a svátostí smíření existuje vzájemné pouto. Aby člověk mohl důstojně přistoupit k eucharistii, musí žít v milosti posvěcující. Vědomí vlastní hříšnosti napomáhá hlouběji si uvědomovat velikost Boží lásky a milosrdenství. Vždyť jak tvrdili synodní otcové: „Láska k eucharistii vede ke stále většímu vědomí hodnoty svátosti smíření.“¹⁴³

Církev se po Ježíšově vzoru ujímá trpícího člověka v jeho celistvosti – svátostí nemocných chce posilnit jeho ducha a ulehčit mu i tělesně. Touto svátostí ho také připojuje ke Kristově velikonoční oběti a spojuje jeho těžkosti se smrtí a utrpením Ježíše, který vše přinesl za spásu celého světa. Tak i utrpení konkrétního člověka má podíl na spáse světa. Toto posilující pomazání se uděluje lidem v obtížných životních situacích, pokud se nemocnému přitíží, dostává viaticum jako pokrm na cestu ve smyslu biblického vyjádření: „Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den“ (Jan 6,54).

Poslední dvě svátosti jsou ty, které povolávají a uschopňují člověka k určité funkci (k úkolu, ke službě) v církvi, resp. ve společenství a ve světě.

¹⁴² *Sacrosanctum concilium*, čl. 59.

¹⁴³ *Sacramentum caritatis*, čl. 20.

Někdy se nazývají *stavovské svátosti* a řadí se k nim svátost manželství a svátost svěcení (ordinace na jáhna, kněze či biskupa). S manželstvím bylo počítáno už od stvoření světa, vždyť sám Bůh je jeho původcem. Důvěrné společenství lásky mezi mužem a ženou a jejich života bylo hned od počátku uspořádáno vlastními zákony a svázáno nerozlučitelným poutem. Tento Stvořitelův záměr Kristus obohatil a obdaroval zvláštními milostmi, které pramení z jeho velikonoční oběti, a povýšil na svátost.¹⁴⁴ Svátost manželství, resp. vztah manželů je v teologii sv. Pavla srovnáván s láskou Krista k církvi. Lásky, která vyvrcholila v oběti kříže – „svatby“ s lidstvem, a která je jak původem, tak středem eucharistie.¹⁴⁵

Úzkou souvislost mezi svátostí eucharistie a svátostí hierarchického kněžství můžeme vyčíst z Ježíšových slov, která pronesl v předvečer své smrti ve večeřadle: „To konejte na mou památku“ (Lk 22,19). Těmito slovy Ježíš ustanovil jak eucharistii, tak kněžství Nové smlouvy.¹⁴⁶ „On je kněz, oběť i oltář: prostředník mezi Bohem a lidem (srov. Žid 5,5-10), smírná oběť (srov. 1 Jan 2,2; 4,10), která se sama obětuje na oltáři kříže. Nikdo nemůže říci: ‚toto je moje tělo‘ a ‚toto je kalich mé krve‘ jinak, než ve jménu a v osobě Krista, jediného velekněze Nové smlouvy (srov. Žid 8-9).“¹⁴⁷

Způsob slavení jednotlivých svátostí byl v posledních desetiletí upraven tak, aby byly zcela zřetelné tyto aspekty:

- zdůraznění role společenství (např. není to „můj“ křest, ale slavnost celého společenství), protože se to celého společenství také týká;
- slavení a přijetí svátostí není jednorázová událost, ale „znamení koncentrace dění vztahujícího se k obci i k jednotlivému člověku“¹⁴⁸;
- důraz na obsah (a ne pouze na „obřad“), který celé dění vyjadřuje;
- uvolnění dříve pevně stanoveného ritu, který popisoval do nejmenších detailů průběh svátosti. Dává se tak knězi možnost, aby do liturgie zahrnul specifika a potřeby člověka, kterého má před sebou, a může na něj vhodně reagovat (např. výběrem textů, čtení, modliteb, oslovení v podobě komentářů, přímluv atd.).

Ve způsobu slavení svátostí je také kladen velký důraz na to, aby měl charakter liturgie. Každá svátost je proto tvořena bohoslužbou slova (čili zvěstováním Božího slova ve čtení, v evangeliu a v kázání), modlitbami a přímluvami. Za ideál je považováno, když je možné tuto část spojit se slavením eucharistie. Když to možné není, je přesto považována za liturgickou slavnost – obsahuje vstup, bohoslužbu slova, jádro liturgie konkrétní svátosti a závěr.

Zvěstování Božího slova

Bohoslužba slova se stala součástí slavení všech svátostí. Přesto otcové koncilu dále vybízejí, ať se věřící častěji setkávají při samotné bohoslužbě slova, např. v předvečer větších svátků nebo slavností, ve všední dny v adventní nebo

¹⁴⁴ Srov. Giglioni, P. *Svátosti Krista a církve*, str. 163.

¹⁴⁵ Srov. *Sacramentum caritatis*, čl. 27.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž, čl. 23.

¹⁴⁷ Tamtéž, čl. 23.

¹⁴⁸ Richter, K. *Liturgie a život*, str. 21.

postní době. Zdůrazňují, aby se lidem otevřel větší přístup k bohatství Bible a častěji se jim prostíral stůl Božího slova.¹⁴⁹ Tato výzva směřuje především tam, kde není kněz, ale jáhen nebo jiná pověřená osoba.

Denní modlitba církve

Denní modlitba církve (někdy nazývána také jako posvátné officium, liturgie hodin) je taková forma modlitby, která provází celým dnem i nocí a posvěcuje je. Považuje se za zdroj zbožnosti a oživující pramen osobní modlitby.

Když Kristus sestoupil na zem a vzal na sebe lidskou přirozenost, naplnil tento svět chvalozpěvem. Podle staré církevní tradice jsou sestaveny jednotlivé modlitby tak, aby chvála přednášená kněžími a dalšími pověřenými osobami (stejně tak i laiky) naplňovala celý den a společně s Kristem předstupovala před Boha Otce.

Svátostiny

K liturgickým slavnostem také patří¹⁵⁰ svátostiny, což jsou „posvátná znamení, kterými se na způsob svátostí naznačují účinky, zvláště duchovní, jichž se dosahuje na prosby církve. Svátostiny připravují člověka k přijetí hlavního účinku svátostí a posvěcují různé životní situace.“¹⁵¹

Svátostiny ustanovila církev pro posvěcování specifických momentů života lidí a pro posvěcování věcí, které člověk běžně používá. „Účinnost“ svátostin závisí na modlitbě církve (*ex opere operantis Ecclesiae*). Jejich přijímání nedává Ducha Svatého, ale ve spolupráci s ním připravuje na jeho přijetí.

Obsahem udílení jednotlivých svátostin je vždy hlásání Božího slova, prosebná nebo přímluvná modlitba a často je připojeno nějaké viditelné znamení (např. položení ruky, pokřizování, pokropení svěcenou vodou apod.).

Tradicí církve jsou ustanoveny svátostiny určeny pro posvěcení určitých církevních služeb a jistých životních stavů, např. obřady zasvěcení, ustanovení, požehnání, exorcismy. K tomu se přidávají svátostiny určeny k věcem, jako např. obřad posvěcení kostela nebo oltáře, žehnání domu, pracovišti, přístrojům, zemi atd.

Speciální liturgická shromáždění

Bohatost liturgických slavností v neposlední řadě doplňují speciální liturgická shromáždění, např. pobožnosti, slavnosti a procesí, které se konají v místních církvích a na základě „příkazu biskupů podle zvyklostí nebo podle právoplatně schválených knih“¹⁵². Tyto slavnosti nejsou přísně liturgické, ale mají z ní vycházet a k ní přivádět, protože ona je svojí podstatou dalece převyšuje.

¹⁴⁹ Srov. *Sacrosanctum concilium*, čl. 51.

¹⁵⁰ Viz *Kodex kanonického práva*, kán. 1166.

¹⁵¹ *Sacrosanctum concilium*, čl. 60.

¹⁵² Tamtéž, čl. 13.

PŘÍLOHA II

Seznam dostupných materiálů používaných při přípravách na přijetí prvního svatého přijímání

Program „Bůh k nám přichází“

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ L. *Bůh k nám přichází: metodické texty k učebnici náboženství pro III. ročník základních škol*. Praha: Česká biskupská konference, 1996. ISBN neuvedeno.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází: učebnice katolického náboženství pro 3. třídu*. 1. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 1996. ISBN neuvedeno.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ, L. *Bůh k nám přichází: učebnice katolického náboženství pro 3. třídu*. 2. přeprac. vyd. Praha: Česká biskupská konference, 2007. ISBN neuvedeno.

ŠPAČKOVÁ, M.; MLÉČKOVÁ, M.; SVOBODOVÁ L. *Metodické texty k učebnici náboženství pro III. ročník základních škol. „Bůh k nám přichází“*. Olomouc: Česká biskupská konference, 1996. ISBN neuvedeno.

Program „Dnes budu Tvým hostem“

BLECHSCHMIDT, M.; KAUFMANN, E. *Dnes budu Tvým hostem: Metodika pro přípravu dětí mladšího školního věku ke svátosti smíření a svátosti eucharistie*. Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. 222 s. ISBN 80-86-953-08-4

Dnes budu Tvým hostem. Pracovní listy – příprava ke svátosti smíření a svátosti eucharistie. Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. ISBN neuvedeno.

Effatha: Otevři se! Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. ISBN neuvedeno.

Marana tha: Pane, přijď! Přel. E. Muroňová, T. C. Havel. 1. vyd. Brno: Jiří Brauner – Kartuziánské nakladatelství ve spolupráci s Centrem pro katechezi ostravsko-opavské diecéze, 2007. ISBN neuvedeno.

„Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání“

Materiály k (dlouhodobé) přípravě dětí k 1. svatému přijímání [online]. Praha: Arcibiskupství pražské, Pastorační středisko. Dostupné na WWW: <http://www.pastorace.cz/index.php?typ=texty&sel_char=&sel_tema=33&sel_podtema=460&sel_text=1936>.

Materiál „Tajemství chleba“

MUCHOVÁ, L. *Tajemství chleba: metodika k přípravě dětí mladšího školního věku k prvnímu přijetí svátosti eucharistie*. České Budějovice: Sdružení sv. Jana Neumanna, 2001. 54 s. ISBN 80-86074-22-6.

Materiál „Jsme tvé děti, Pane Ježíši“

PLHOŇ, J. *Jsme tvé děti, Pane Ježíši: Příprava k prvnímu přijetí svátosti smíření a eucharistie*. 1. vyd. Rosice u Brna: Gloria, 2003. 61 s. ISBN 80-86200-89-2.

Materiál „Příprava na první svaté přijímání“

SIMAJCHL, L. *Příprava na první svaté přijímání*. 2. vyd. Vranov nad Dyjí: Fatym, 2004. 76 s. ISBN neuvedeno.

SIMAJCHL, L. *Příprava na první svaté přijímání: koncept přípravy rodičů a dětí k prvnímu svatému přijímání* [online]. Knihovna křesťanské literatury. Dostupné na WWW: <<http://www.knihovna.net>>.

Materiál „Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání“

SCHRÖTTEROVÁ, P.; SCHRÖTTER, J. *Příprava ke svátosti smíření a k svatému přijímání*. Praha: Sdružení salesiánských spolupracovníků, 1991. 83 s. ISBN neuvedeno.

Materiál „Chléb života“

Chléb života: Příprava k prvnímu svatému přijímání. Řím: Křesťanská akademie, 1969. ISBN neuvedeno.

Materiál „Pozváni na hostinu“

Pozváni na hostinu. Vaše dítě jde k prvnímu svatému přijímání. St. Pölten: Pastorační úřad, 1991. ISBN neuvedeno.

Materiál „Bůh mě pozval“

Bůh mě pozval: Příprava k první sv. zpovědi a k prvnímu sv. přijímání. b. m. b. n. ISBN neuvedeno.

Materiál „Přijď, Pane Ježíši!“

Přijď, Pane Ježíši. Přel. F. Rýpal. Olomouc: b. n., 1991. ISBN neuvedeno.

Materiál „Pojďte za mnou“

Katechismus České biskupské konference: Pojďte za mnou. Určeno dětem ve věku od osmi do deseti let, jejich rodičům, kněžím, katechetům a všem ostatním, kteří s dětmi pracují. 1. vyd. Praha: Paulínky, 1998. 195 s. ISBN 80-86025-14-4.

ABSTRAKT

ZRZAVÁ, M. *Uvádění dítěte do slavení mše svaté v rámci reflexe příprav na první svaté přijímání*. České Budějovice 2010. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce M. Kaplánek.

Klíčová slova: křesťanská výchova, mladší školní věk, výuka náboženství, katecheze, liturgie, „*participatio actiosa fidelium*“ / činná účast věřících, první svaté přijímání

Práce se zabývá přípravou dětí na první svaté přijímání a jejich uváděním do činného a vědomého slavení mše svaté. Teoretická část charakterizuje specifika křesťanské výchovy, typické znaky dětí mladšího školního věku a podstatu výuky náboženství a katecheze. Dále popisuje základní vymezení liturgie, její nositele a způsoby či možnosti opravdového slavení liturgických slavností.

Praktická část práce je tvořena dvěma oblastmi. První oddíl vychází z teoretické části a na její podstatě charakterizuje základní kritéria, která by měla příprava na první svaté přijímání respektovat. Druhý oddíl obsahuje stručnou charakteristiku dvanácti publikací či řad věnujících se přípravě na první svaté přijímání. Tyto materiály jsou reflektovány ze tří hledisek – zda jsou určeny spíše pro výuku náboženství nebo pro katechezi, zda počítají se spoluprací s rodinou, příp. s farností a zda v konečném důsledku připravují děti na jejich aktivní a vědomou účast na mši sv. Hodnocení není zaměřeno pouze kriticky, ale chce spíše vyzvednout možný přínos konkrétního materiálu a tedy jeho význam při systematickém uvádění dětí do slavení liturgie, z něhož je možné čerpat tu pravou radost a naději.

ABSTRACT

Introducing a child into the celebration of Holy Mass in the reflection of preparations for the first Holy Communion

Keywords: Christian education, younger school age, religious education, catechesis, liturgy, "Participatio actuosa fidelium" / active participation of the believers, First Holy Communion

This thesis deals with the preparation of children for the first Holy Communion and their introduction into active and conscious celebration of Holy Mass. The theoretical part describes specifics of Christian education, typical features of younger school age's children and nature of religious education and catechesis. Further more it describes the basic definition of the liturgy, the ways or possibilities of a true celebration of liturgical celebrations.

The practical part is made up of two areas. The first section is based on the theoretical part and its basis characterizes the basic criteria which the preparation for first Holy Communion should respect. The second section contains a brief characterization of twelve books and series about the preparation for the first Holy Communion. These materials are reflected from three aspects – if they are intended for teaching religion or catechesis, whether they count in cooperation with the family and possibly with the parish, or if they ultimately prepare children for their active and conscious participation in Holy Mass. The review is not aimed only to criticise, but rather wants to emphasize the potential benefits of a particular material and thus its importance in the systematic introducing of children into the celebration of the liturgy, from which it is possible to gain the true joy and hope.